

Inzicht in de verbanden tussen persoonskenmerken, kwaliteit van de huwelijksrelatie, parental self- efficacy en ouderlijke rechtvaardiging bij ouders met een visuele beperking

J.A. Karsten

“It’s not about being a blind parent. It’s about being a parent”

Experiences of parents with visual impairments who are raising children.

Rosenblum, Hong & Harris (2009), p. 91.

Studentnummer: 2185032

Begeleider: Dr. Sabina Kef

Tweede beoordelaar: Dr. Marije Verhage

Masterthese Orthopedagogiek Klinisch

Juli, 2016

Vrije Universiteit Amsterdam

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Abstract	4
1. Inleiding	5
2. Theoretische achtergrond	6
1.1 Theoretisch kader.....	6
2.2 Visuele beperking.....	9
2.3 Ouderschap met een visuele beperking.....	10
2.3.1 Ouderlijke rechtvaardiging.....	13
2.3.2 Parental self-efficacy	16
2.4 Kwaliteit van huwelijksrelatie.....	18
3. Onderzoeksvragen en hypothesen	19
4. Methode	23
4.1 Procedure.....	23
4.2 Participanten.....	25
4.3 Instrumenten.....	25
4.4 Data-analyse.....	26
5. Resultaten	29
5.1 Beschrijvende analyses	29
5.2 Onderzoeksvraag 1.....	31
5.3 Onderzoeksvraag 2.....	31
5.4 Onderzoeksvraag 3.....	32
6. Discussie	36
6.1 Onderzoeksvraag 1.....	36
6.2 Onderzoeksvraag 2	38
6.3 Onderzoeksvraag 3.....	39
6.4 Krachten en beperkingen van het onderzoek	41
6.5 Implicaties voor de toekomst	42
6.6 Conclusie	44
7. Literatuur	46

Samenvatting

Achtergrond: In dit onderzoek wordt het van belang geacht inzicht te verkrijgen in de verbanden tussen sekse, het moment van ontstaan van de visuele beperking, de kwaliteit van de huwelijksrelatie, parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging bij ouders met een visuele beperking om een bijdrage te leveren aan het wetenschappelijk kennisbestand. Onderzoek naar ouderlijke rechtvaardiging zoals ervaren door ouders, zowel vaders als moeders, met een visuele beperking is beperkt.

Methode: De data van dit onderzoek was afkomstig van een groot Nederlands longitudinaal onderzoeksproject dat is gestart in 1994. Dit project richt zich op de sociale participatie en psychosociale ontwikkeling van adolescenten en jongvolwassenen met een visuele beperking. De steekproef bestond uit 45 Nederlandse ouders met een visuele beperking, 21 vaders en 24 moeders. Telefonische interviews zijn uitgevoerd volgens een gestandaardiseerd protocol en er werd gebruik gemaakt van gestructureerde bestaande vragenlijsten.

Resultaten: Statistische analyses lieten zien dat ouders met een visuele beperking gemiddeld hoog scoren op parental self-efficacy en laag op ouderlijke rechtvaardiging. Een significant negatieve relatie bestond tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging. Tegen de verwachting in bleek geen verschil te bestaan tussen vaders en moeders op ouderlijke rechtvaardiging. De resultaten toonden aan dat het moment van ontstaan een trend modererend effect had op het verband tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging. Sekse en kwaliteit van de huwelijksrelatie lieten geen modererend effect zien op dit verband.

Conclusie: Met deze resultaten wordt een bijdrage geleverd aan het opvullen van het hiaat in de kennis over een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging zoals ervaren door ouders met een visuele beperking. In context van het longitudinale onderzoek biedt dit onderzoek aanknopingspunten voor toekomstige interventies om het ouderschap door ouders met een visuele beperking te ondersteunen. Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek en maatschappelijke implicaties worden besproken.

Kernwoorden: Ouders met een visuele beperking, ouderlijke rechtvaardiging, parental self-efficacy, moment van ontstaan, kwaliteit van de huwelijksrelatie.

Abstract

Background: In this research it is considered important to gain insight in the relations between gender, the moment of onset of the visual impairment, the marital quality, parental self-efficacy and parental justification with parents who are blind or visually impaired to make a contribution to the existing knowledge. Scientific research on parental justification of parents, both fathers and mothers, who are visually impaired is scarce.

Method: The data of this study originated from a large Dutch longitudinal research project that started in 1994. This project focuses on the social participation and psychosocial functioning of adolescents and young adults who are blind or visually impaired. The sample in this study included 45 Dutch parents who are blind or visually impaired, 21 fathers and 24 mothers. Interviews were conducted by telephone following a standardized protocol and existing standardized questionnaires were used.

Results: Statistical analyses showed that parents with a visual impairment on average score high on parental self-efficacy and low on parental justification. A significant negative relationship exists between parental self-efficacy and parental justification. Unlike the expectations, no differences were found between fathers and mothers with a visual impairment on parental justification. The findings indicated that the moment of onset of the visual impairment has a trend moderating effect on the relation between parental self-efficacy and parental justification. Gender and marital quality showed no moderating effects on this relationship.

Conclusion: With these results a contribution is made to filling the gap in the knowledge about feelings of parental justification as experienced by parents with a visual impairment. In context of the longitudinal research project this research provide leads for future interventions to support parenthood by parents who are visually impaired. Recommendations for future research and social implications are discussed.

Keywords: Parent with visual impairment, parental justification, parental self-efficacy, moment of onset, marital quality.

1. Inleiding

Met dit onderzoek wordt getracht een bijdrage te leveren aan het longitudinale onderzoek van Kef¹ (1999; 2006; 2013; Kef, Hox, & Habetkothé, 1997) en wordt uitgevoerd in het kader van een afstudeerscriptie. Het longitudinale onderzoek van Kef loopt sinds 1994. In het onderzoek wordt getracht de sociale participatie en psychosociale ontwikkeling van jongvolwassenen met een visuele beperking in kaart te brengen. Vanwege het longitudinale aspect van het onderzoek hebben enkele participanten aan het onderzoek inmiddels de stap naar het ouderschap gezet. Dit afstudeeronderzoek heeft als doel inzicht te verkrijgen in het mogelijke verband tussen een aantal persoonskenmerken, de kwaliteit van de huwelijksrelatie, parental self-efficacy (een ervaren gevoel van ouderlijke competentie) en een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging. Onder persoonskenmerken worden verstaan de sekse van de respondent en het moment waarop de visuele beperking is ontstaan. Het is reeds bekend dat een verband lijkt te bestaan tussen een hoge mate van parental self-efficacy en een lage mate van gevoel van ouderlijke rechtvaardiging (Hekman, 2011). Het is echter nog niet bekend of dit verband verschillend is voor mannen of vrouwen, wanneer gekeken wordt naar het moment waarop de visuele beperking is ontstaan en of de kwaliteit van de huwelijksrelatie mogelijk van invloed is op dit verband. Om dit hiaat in het wetenschappelijk kennisbestand op te vullen zal worden onderzocht of de verschillende persoonskenmerken en kwaliteit van de huwelijksrelatie een modererende werking hebben op het verband tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging. Een uniek aspect aan het lopende longitudinale onderzoek van Kef is het feit dat naast moeders met een visuele beperking, ook vaders met een visuele beperking deelnemen aan het onderzoek. Om dit unieke aspect van het onderzoek te benutten wordt gekeken naar zowel vaders als moeders met een visuele beperking, in welke mate zij een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging ervaren en of het verband tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging verschilt wanneer gekeken wordt naar sekse.

Er zijn meerdere onderzoeken verricht naar de relatie tussen parental self-efficacy en het ouderlijk functioneren en ouderlijke competentie (Coleman & Karraker, 1997; Jones & Prinz, 2005). Echter zijn weinig onderzoeken gedaan naar de verbanden tussen parental self-efficacy en het ouderlijk psychologisch functioneren (Jones & Prinz, 2005). Deze connectie tussen parental self-efficacy en het ouderlijk psychologisch functioneren, in dit onderzoek een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging, wordt in dit onderzoek verder uitgediept. Uit de literatuur blijkt dat moeders met een visuele beperking soms een druk lijken te ervaren vanuit

¹ <https://helios.psy.vu.nl/verderkijken/index.html>

de maatschappij om te laten zien dat zij net zulke goede ouders zijn als normaal ziende ouders (Conley-Jung & Olkin, 2001; Molden, 2014; Rosenblum, Hong, & Harris, 2009). Het gevoel van ouderlijke rechtvaardiging bij ouders met een visuele beperking is binnen het longitudinale onderzoek nog beperkt onderzocht. Met de resultaten die worden verkregen uit dit onderzoek worden nieuwe inzichten geboden in het ouderschap met een visuele beperking, met name gericht op het ervaren van een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging en de mogelijke verschillen tussen vaders en moeders met een visuele beperking. De aanknopingspunten die voortkomen uit dit onderzoek bieden implicaties tot vervolgonderzoek.

Daarnaast heeft het onderzoek een maatschappelijk belang. Parental self-efficacy wordt gezien als belangrijke ingang voor mogelijke preventieve en therapeutische interventies om de verwachtingen van het eigen succesvol ouderschap te verbeteren en via deze weg het ouderlijk functioneren te verbeteren (Jones & Prinz, 2005; Coleman & Karraker, 1997). Indien blijkt dat een relatie bestaat tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging en dat mogelijk sekse, moment van ontstaan van de visuele beperking en de kwaliteit van de huwelijksrelatie hier een rol bij spelen, geeft dit een belangrijk signaal en startpunt voor toekomstige (preventieve) therapeutische interventies. Het bieden van passende hulp en ondersteuning is sinds 12 april 2016 een algemene verplichting in Nederland. Dit staat beschreven in artikel 4 van het Verdrag inzake de rechten voor mensen met een handicap (Eerste Kamer, 2016). Dit Verdrag stelt dat iedereen, met of zonder een beperking, volwaardig kan deelnemen aan de samenleving². Deze actuele verbetering van de rechten van mensen met een beperking versterkt het belang van dit onderzoek.

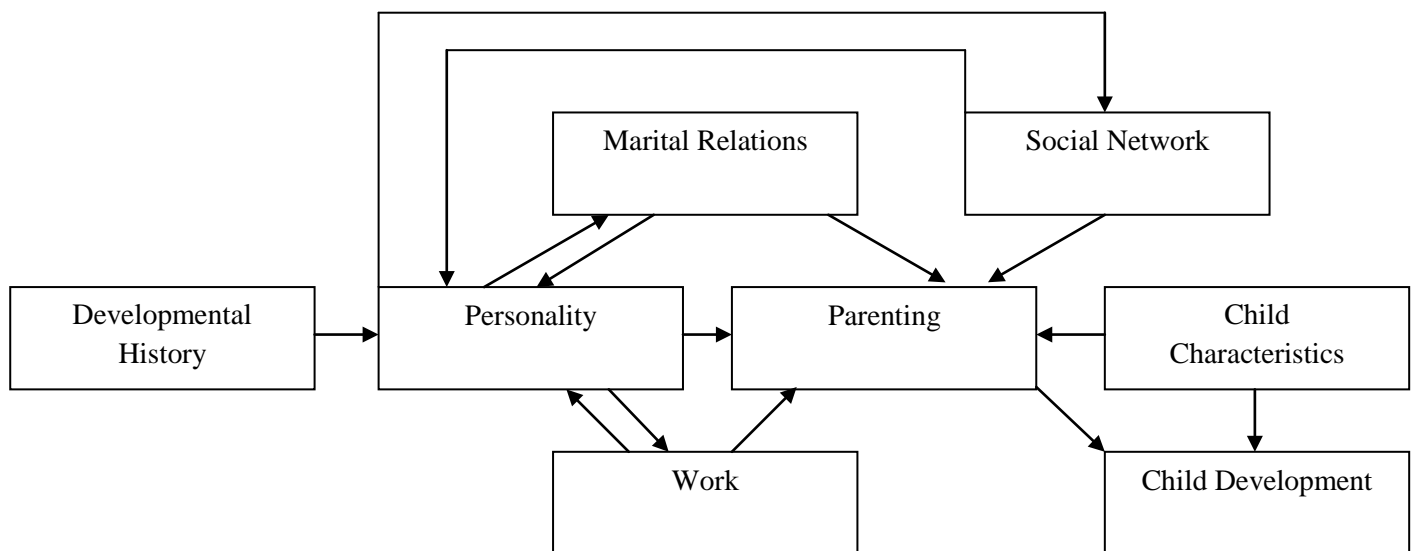
2. Theoretische achtergrond

2.1 Theoretisch kader

Bij onderzoek naar ouderschap wordt vaak gebruikt gemaakt van het procesmodel van Belsky. Het procesmodel van Belsky (1984) stelt dat het ouderschap direct wordt beïnvloed door de persoonlijke eigenschappen van de ouder (persoonlijkheid), de persoonlijke eigenschappen van het kind en de bredere sociale context waardoor de ouder- kindrelatie wordt omgeven (zie figuur 1). Deze sociale context omvat volgens Belsky (1984) de huwelijksrelatie, sociale netwerken en werkervaringen van de ouders. In het model wordt aangenomen dat de ontwikkelingsgeschiedenis, huwelijksrelatie, sociale netwerken en banen van invloed zijn op de persoonlijke eigenschappen en het psychologisch welzijn van de ouder.

² <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2016/01/21/van-rijn-ratificatie-vn-verdrag-betekenisvol-moment>

Deze beïnvloeden vervolgens het ouderlijk functioneren en van daaruit de ontwikkeling van het kind. Vanuit deze aannames en ondersteunende literatuur stelt Belsky drie conclusies, namelijk allereerst dat het ouderschap wordt beïnvloed door meerdere factoren. Daarnaast stelt hij dat, met betrekking tot hun invloed op opvoeding, de persoonlijke eigenschappen van de ouder en van het kind en van de sociale context niet allen even invloedrijk zijn op het ondersteunen of ondermijnen van het ouderschap. De laatste conclusie die Belsky trekt bij dit procesmodel is dat de ontwikkelingsgeschiedenis en persoonlijkheid het ouderschap op indirecte wijze vormen, doordat deze factoren eerst de bredere context beïnvloeden. In deze bredere context bevindt zich de ouder- kindrelatie (huwelijksrelatie, sociale netwerken, werkervaringen) (Belsky, 1984).

Figuur 1. Het procesmodel van de determinanten van ouderschap door Belsky (1984).

Bij het bestuderen van dit procesmodel met determinanten voor het ouderschap wordt duidelijk dat de opzet van dit onderzoek hierop aansluit. De relatie die Belsky ziet tussen de persoonlijkheid van de ouder en het ouderlijk functioneren, wordt in dit onderzoek onderzocht in de relatie tussen parental self-efficacy en een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging. Parental self-efficacy is een inschatting van de mate waarin de ouder zichzelf beschouwt als capabel om de verschillende opvoedtaken uit te voeren en succesvol ouder te zijn (Coleman & Karraker, 1997). De overtuiging die iemand heeft in zijn eigen ouderlijke capaciteiten beïnvloedt waarschijnlijk de mate van stress of depressie die wordt ervaren in veeleisende opvoedsituaties (Coleman & Karraker, 1997). Deze mate van stress of depressie wordt in dit onderzoek onderzocht in de richting van een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging. Eerder onderzoek heeft aangetoond dat een verband bestaat tussen een hoge mate van parental self-

efficacy en een lage mate van gevoel van ouderlijke rechtvaardiging (Hekman, 2011; Biersteker, 2012).

Parental self-efficacy overtuigingen beïnvloeden mogelijk ouderlijke reacties door een complexe wisselwerking van affectieve, motivationele, cognitieve en gedragsmatige paden (Coleman & Karraker, 1997). Deze verwachting die Coleman en Karraker beschrijven, wordt in dit onderzoek getoetst, namelijk de rol van parental self-efficacy op een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging met daarbij de persoonskenmerken en de kwaliteit van huwelijksrelatie in acht genomen. Belsky benoemde in zijn artikel het belang van de kwaliteit van de huwelijksrelatie en stelt “*that a positive marital relationship is a major support of competent parenting*” (Belsky, 1981, zoals geciteerd in Belsky, 1984, p. 90). Het belang dat Belsky toekent aan de kwaliteit van de huwelijksrelatie binnen het ouderschap wordt in dit onderzoek meegenomen om te onderzoeken of deze een rol speelt bij de relatie tussen parental self-efficacy en een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging.

Naast de kwaliteit van de huwelijksrelatie wordt sekse meegenomen om te onderzoeken of deze een modererende werking heeft op de relatie tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging. Zoals eerder vermeld is tot nu toe weinig onderzoek verricht naar het gevoel van ouderlijke rechtvaardiging bij ouders met een visuele beperking. Om toch de verwachtingen in dit onderzoek te kunnen onderbouwen wordt onderstaande literatuur als basis gebruikt, omdat zowel ouders met een homoseksuele geaardheid als ouders met een visuele beperking mogelijk worden gezien als bijzonder gezin in de maatschappij. De rol van sekse op de relatie tussen parental self-efficacy en een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging kan worden onderbouwd met behulp van het resultaat van Bos, Van Balen en Van den Boom (2004) waaruit bleek dat moeders met een lesbische geaardheid aangaven dat zij significant vaker de druk ervoeren om de kwaliteit van hun ouderschap te rechtvaardigen dan heteroseksuele vaders. Daarnaast wordt de traditionele rolverdeling in de opvoeding aangehaald om de rol van sekse in de relatie tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging te onderbouwen (Tavecchio & Van IJzendoorn, 1982).

Naast sekse wordt aandacht besteed aan het moment waarop de visuele beperking is ontstaan. Bij deze onderzoeksvariabele wordt, net zoals bovenstaand, gebruik gemaakt van een vergelijkbare onderzoeksgroep om de verwachtingen in het onderzoek te onderbouwen. In dit geval wordt de verbinding gelegd met een andere zintuiglijke beperking, namelijk de auditieve beperking. Zo wordt duidelijk dat het moment in het leven waarop de auditieve beperking is ontstaan bepalend is voor de gevolgen voor de betrokkene en diens omgeving (Fritschy, n.d.). Er bestaat een verschil in de problemen die doofheid met zich meebrengt

wanneer deze is aangeboren of wanneer de doofheid op latere leeftijd is verkregen (Munoz-Baell & Ruiz, 2000). Bovenstaande onderzoeksvariabelen worden onderstaand verder uiteengezet.

2.2 Visuele beperking

In 2014 maakte de *World Health Organization* bekend dat er wereldwijd naar schatting 285 miljoen mensen zijn met een visuele beperking. Daarvan zijn naar schatting 39 miljoen mensen blind en de overige 246 miljoen mensen slechtziend (World Health Organization, 2014). In 2005 waren er in Nederland 298.000 mensen met een visuele beperking (Limburg, 2007). Er wordt geschat dat dit aantal in Nederland, mede door de vergrijzing, op zal lopen tot 354.000 mensen met een visuele beperking in 2020. Een meta-analytisch onderzoek laat zien dat 64,5% van deze totale groep mensen met blindheid vrouw is (Abou-Gareeb, Lewallen, Bassett, & Courtright, 2001). Het merendeel aan vrouwen was met name kenmerkend voor de ouderen en bleek niet enkel te wijten aan de verschillende levensverwachting in vergelijking met mannen.

De visuele beperking kan al aanwezig zijn vanaf de geboorte, maar kan ook op latere leeftijd worden verkregen. Het moment waarop de visuele beperking is ontstaan kan een rol spelen bij verschillende aspecten. Zo kan dit moment een rol spelen bij de manier waarop de persoon zijn restvisus gebruikt (Hoekstra-Vrolijk, 1996). Daarnaast wordt bij een andere zintuiglijke beperking, namelijk een auditieve beperking, gesteld dat het moment in het leven waarop de auditieve beperking is ontstaan bepalend is voor de gevolgen voor de betrokkene en diens omgeving (Fritschy, n.d.). Door een gebrek aan literatuur over het belang van het moment waarop de visuele beperking is ontstaan wordt de koppeling gelegd met de auditieve beperking om op deze manier toch het belang van dit moment van ontstaan te verduidelijken. Doofheid verkregen in de volwassenheid brengt andere problemen met zich mee dan wanneer de persoon al bij de geboorte doof was of in de vroege kindertijd diens gehoor is verloren. Zo heeft een vroeg ontstaan van doofheid een direct effect op taaldeprivatie en hoe het kind sociale kennis verkrijgt, terwijl doofheid verkregen in de volwassenheid met zich meebrengt dat de persoon zijn manier van communiceren geheel moet aanpassen aan de nieuwe situatie (Munoz-Baell & Ruiz, 2000). De persoon zal zich mogelijk een nieuwe identiteit moeten vormen, de reeds bestaande sociale relaties herscheppen, meer leren vertrouwen op de overige zintuigen en het feit accepteren dat hij geen geluiden en stemmen meer kan horen (Jambor & Elliott, 2005). Dit kan gevoelens van schaamte, verlies van zelfvertrouwen, woede en afkeer met zich meebrengen. Het is mogelijk dat een persoon met een visuele beperking verworven

op latere leeftijd moeite heeft om deze beperking te accepteren. In de documentaire Wonderouders³ vertelt een moeder met aangeboren doofheid: “Ik ben al doof vanaf mijn geboorte, gelukkig. Het is misschien raar om ‘gelukkig’ te zeggen, maar ik weet niet beter. Ik ben gewoon zo. Als je later of plotseling doof wordt, dan is dat pittig. Dan heb je kunnen ervaren hoe het is om te horen. Ik weet niet beter dan dit” (Wonderouders, 2016, 34.18).

Wanneer wordt gesproken over een visuele beperking, betekent dit dat sprake is van beperkingen in het gezichtsveld, oftewel het gebied dat men waarneemt wanneer naar één punt wordt gekeken, of de gezichtsscherpte, oftewel de visus. De visus wordt omschreven als de maat waarin de persoon nog scherp ziet. Bij een normaal ziend persoon is het gezichtsveld 30 graden of hoger en heeft deze persoon een visus van 0.3 of hoger. Volgens de criteria van de World Health Organization wordt gesproken over slechtziendheid wanneer sprake is van een gezichtsveld tussen 10 en 30 graden rond de centrale as of wanneer de visus tussen de 0.05 en 0.3 bedraagt in het beste oog met beschikbare correctie (zoals een bril of contactlenzen) (Limburg, 2007). Bij een persoon met blindheid is het gezichtsveld kleiner dan 10 graden rond de centrale as of wanneer de visus minder bedraagt dan 0.05 in het beste oog met beschikbare correctie.

Deze grenzen staan echter niet vast. De mate waarin de persoon slecht ziet is tevens afhankelijk van vermoeidheid, een tijdelijk verhoogde oogdruk, intelligentie, motivatie, interesse en omgevingsomstandigheden (lichtinval) (Hoekstra-Vrolijk, 1996). De impact van een visuele beperking lijkt breed doordat zowel de sociale als werkgerelateerde aspecten van het leven van de persoon kunnen worden beïnvloedt. Een visuele beperking kan een persoon beperken in het ontwikkelen van vermogens en vaardigheden. Zo kan de interactie tussen de persoon met de visuele beperking en diens omgeving worden bemoeilijkt doordat non-verbale signalen niet goed overkomen of er miscommunicaties ontstaan. Een visuele beperking kan belemmeringen veroorzaken op gebieden zoals vrijetijdsbesteding, praktische zelfredzaamheid, mobiliteit en oriëntatie, sociale contacten en beroeps- en partnerkeuze (Hoekstra-Vrolijk, 1996). Een visuele beperking lijkt een wezenlijk negatieve impact te hebben op de kwaliteit van leven van mensen met een visuele beperking (Langelaan, De Boer, Van Nispen, Wouters, Moll, & Van Rens, 2007).

2.3 Ouderschap met een visuele beperking

In de jongvolwassenheid zetten veel Nederlanders de stap naar het ouderschap en stichten een gezin. De gemiddelde leeftijd waarop vrouwen hun eerste kind krijgen is 29,4

³ http://www.npo.nl/2doc/09-05-2016/POW_03108159

jaar (Wobma & Van Huis, 2011). Bij mannen is deze leeftijd gemiddeld 32,4 jaar. Uit onderzoek van Kef (2013) blijkt dat veel jongvolwassenen met een visuele beperking deze stap naar het ouderschap later zetten. Op de leeftijd tussen de 23 en 33 jaar had nog geen 1 op de 10 personen met een visuele beperking een kind, terwijl binnen de reguliere bevolking op deze leeftijd al 1 op de 4 personen een kind had gekregen. Dit verschil lijkt voor een deel te verklaren doordat mensen met een visuele beperking minder vaak een stabiele partnerrelatie hebben (Kef, 2013).

Het hebben van een partnerrelatie in de adolescentie blijkt als mogelijke determinant te fungeren voor het aangaan van het ouderschap. Zo blijkt uit het onderzoek van Woolderink (2009) dat jongvolwassenen die de stap naar het ouderschap hebben gezet, vaker een relatie hadden in de adolescentie dan de jongvolwassenen die de stap naar het ouderschap niet hebben gezet. Het belang van een partnerrelatie bij het aangaan van ouderschap blijkt nog sterker uit het onderzoek van Wildenburg (2010). In dit onderzoek werd gevonden dat het hebben van een partner in de jongvolwassenheid voor een groot deel bepaalde of de persoon wel of niet de stap naar het ouderschap zette. Een andere mogelijke verklaring voor het verlate of uitblijvende ouderschap kan zijn dat blinde en slechtziende ouders vaak vrezen voor de genetische overdracht van de visuele beperking aan hun kinderen. Mensen hebben van nature de neiging om te zorgen voor nageslacht en om de eigen genen door te geven. Wanneer blijkt dat juist deze genen verantwoordelijk zijn voor het voortbestaan van een ongewenste eigenschap, zoals slechtziendheid of blindheid, dan kan deze drang tot reproduceren worden bedreigd (Meadow-Orlans, 2002).

Het ouderschap voor ouders met een visuele beperking vraagt om verschillende functionele adaptaties. Afhankelijk van de ernst van de beperking hebben ouders met een visuele beperking vaak toch meer hulp nodig bij alledaagse opvoedpraktijken (Meadow-Orlans, 2002). De grootste uitdagingen die worden genoemd door ouders met een visuele beperking zijn vervoer, het kind in de gaten houden en de veiligheid van het kind (Rosenblum, Hong, & Harris, 2009). In een boek voor en door ouders met een visuele beperking worden verschillende tips gegeven die handvatten bieden voor praktische problemen die zich kunnen voordoen binnen het ouderschap bij ouders met een visuele beperking (Van Gils, Koen, & Gideonse, 2002). Zo wordt de tip genoemd om ervoor te zorgen dat alle babyspullen een vaste plaats hebben zodat deze snel gevonden kunnen worden en het gebruik van contrasterende kleuren en goede verlichting.

Een visuele beperking creëert bij moeders extra hindernissen qua opvoedrechten en mogelijkheden (Meadow-Orlans, 2002). Mensen met een beperking ervaren vaker een

juridische strijd om het recht te verkrijgen of te behouden om kinderen te mogen krijgen of te adopteren en op te voeden. Deze rechten zijn voor mensen zonder beperking vanzelfsprekend, maar blijken bij mensen met een beperking vaak gepaard te gaan met gerechtelijke procedures (Meadow-Orlans, 2002). Sinds april 2016 worden de rechten van mensen met een beperking in Nederland juridisch sterker beschermd. Op 12 april 2016 is namelijk in Nederland ingestemd met het Verdrag inzake de rechten van personen met een beperking. Dit betekent dat iedereen, met of zonder een beperking, volwaardig kan deelnemen aan de samenleving⁴. In dit Verdrag staat in artikel 23 ‘Eerbiediging van de woning en het gezinsleven’ van dit Verdrag beschreven dat alle mensen in Nederland recht hebben op een gezinsleven, met daarbij de rechten van het kind vooropgesteld (Eerste Kamer, 2016). Daarnaast staat in artikel 4 ‘Algemene verplichtingen’ het recht beschreven op de meest passende hulp. Dankzij dit Verdrag zijn de rechten van personen met een beperking sterker en heeft iedere persoon met een beperking, dus in dit geval een visuele beperking, recht op ouderschap. Een moeder met een visuele beperking in de documentaire *Wonderouders* geeft aan: “Ieder voedt zijn kind op op de beste manier, zoals hij denkt dat hij dat moet doen. En niemand heeft een diploma voor het opvoeden van zijn kinderen hoeven te halen. Dus waarom zouden wij, omdat we toevallig allebei een visuele beperking hebben niet die kindervens zouden hebben daardoor geen kinderen kunnen opvoeden?” (Wonderouders, 2016, 28.24). Toch blijken ouders met een visuele beperking soms moeite te hebben met de druk die zij ervaren vanuit de maatschappij, zoals onderstaand verder uiteengezet wordt.

Naast de eerdergenoemde kanttekeningen die mogelijk aanwezig zijn bij het ouderschap met een visuele beperking is het belangrijk niet te focussen op de beperking, maar op de mogelijkheden en krachten. Zo wordt in het onderzoek van Rosenblum, Hong en Harris (2009) opgemerkt dat bijna alle participanten positieve aspecten konden benoemen aan het hebben van een visuele beperking en het ouderschap. Voorbeelden van positieve aspecten zijn dat hun kinderen meer empathisch zijn naar andere mensen en de verschillen in anderen accepteren: “*I think to some extent it has helped them to be more open to differences and to be more empathic. I think my kids have seen that it is possible to problem solve succesfully when you have challenges*” (Rosenblum, Hong, & Harris, 2009, p.85). In de documentaire *Wonderouders*⁵ vertelt een moeder met een visuele beperking: “Ik denk dat wij T. veel zelfstandiger en onafhankelijker hebben opgevoed als ik zo om me heen kijk in de maatschappij dan een doorsnee ouder” (Wonderouders, 2016, 31.33). In onderzoek naar

⁴ <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2016/01/21/van-rijn-ratificatie-vn-verdrag-betekenisvol-moment>

⁵ http://www.npo.nl/2doc/09-05-2016/POW_03108159

auditieve beperkingen wordt aangegeven dat horende kinderen van dove ouders aangeven dat zij de situatie waarin zij zijn opgegroeid als zeer verrijkend beschouwen, omdat zij de kans hebben gekregen om verschillende talen en culturen van zeer nabij te leren kennen (Preston, 1994, zoals geciteerd in Soyez, Van Hove, & Vanderplasschen, 1998). Kirshbaum en Olkin (2002) stellen dat de gevonden onderzoeksresultaten met betrekking tot het ouderschap met een visuele beperking gebruikt zouden moeten worden om een positiever beleid te creëren rondom dit ouderschap in plaats van de nadruk te leggen op de beperking en het ontmoedigen tot het aangaan van ouderschap met een visuele beperking (Kirshbaum & Olkin, 2002). In dit onderzoek wordt het van belang geacht deze stellinginname aan te nemen om bij te dragen aan een positiever beleid waarbinnen ouders met een visuele beperking zich gesteund voelen en de benodigde hulp krijgen aangereikt.

2.3.1 Een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging

Door de sterke sociale druk die momenteel heerst in de maatschappij ervaren veel normaalziende ouders al het gevoel dat zij tekortschieten in hun vader of moeder zijn en dat zij niet voldoen aan de eisen en verwachtingen die hun kinderen, omgeving en maatschappij aan hen stellen (Soyez, Van Hove, & Vanderplasschen, 1998) Dit gevoel kan nog zwaarder wegen voor ouders met een beperking. Mensen met een visuele beperking ervaren soms een gevoel van stigmatisering vanwege hun beperking. Dit gevoel van stigmatisering komt voort uit de historie waarin mensen met een beperking negatief werden bekeken (Meadow-Orlans, 2002). Deze houdingen zijn destijds gebaseerd op de lage tolerantie die heerste voor mensen wiens economische bijdrage aan de maatschappij beperkt was. Het was voor hen immers vaak niet mogelijk om het land te bewerken, te jagen en te oogsten. Dit gevoel wordt uitgedrukt in het volgende citaat: *“The public generally regards blind girls and women as unlikely candidates for motherhood... Relentlessly bombarded with these negative assumptions, it is hard for us, as blind women, to believe that motherhood is truly among our options”* (Kent, 2002, p. 82). In een verkennend onderzoek werd gekeken naar de mate van stigmatisering jegens mensen met een visuele beperking door normaalziende personen. Tegen de verwachting in bleek echter zo goed als geen sprake te zijn van stigmatisering door normaalziende personen (Kluvers, 2013; Klop, 2013).

Het gevoel van stigmatisering dat mensen met een visuele beperking kunnen ervaren, kan ervoor zorgen dat, in het geval van ouderschap, zij zich door de maatschappij niet als vanzelfsprekend als capabele ouders voelen beschouwd. Het is mogelijk dat zij een druk ervaren om zich te bewijzen als goede ouder. Dit gevoel wordt door Bos, Van Balen en Van

den Boom (2004) *parental justification* (ouderlijke rechtvaardiging) genoemd. Ouderlijke rechtvaardiging is te omschrijven als de behoefte die ouders hebben om ten opzichte van anderen de kwaliteit van hun ouderschap en de relatie met hun kinderen te rechtvaardigen of te bewijzen (Bos, Van Balen, & Van den Boom, 2004). De term ouderlijke rechtvaardiging gebruikte Bos met haar collega's in een onderzoek naar het ouderschap door gezinnen met twee moeders met een lesbische geaardheid. Uit dit onderzoek blijkt dat deze moeders significant meer druk ervaren om de kwaliteit van hun ouderschap te rechtvaardigen dan heteroseksuele ouders (Bos, Van Balen, & Van den Boom, 2004). Ook Padavic en Butterfield (2011) komen tot de ontdekking dat sommige van moeders met een lesbische geaardheid regelmatig het gevoel hebben dat zij hun ouderschap moeten rechtvaardigen ten opzichte van de maatschappij. Eerder werd vermeld dat door een beperkte hoeveelheid aan literatuur gericht op ouders met een visuele beperking in dit onderzoek de literatuur gericht op moeders met een lesbische geaardheid wordt aangehaald ter ondersteuning.

Naast het onderzoek naar een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging zoals ervaren door moeders met een lesbische geaardheid, is er ook informatie beschikbaar over een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging zoals ervaren door ouders met een visuele beperking. Echter, de hoeveelheid onderzoek op dit gebied is, zoals gezegd, beperkt en richt zich hoofdzakelijk op moeders met een visuele beperking. Zo ook in een onderzoek waarin telefonische interviews zijn gevoerd met 42 moeders met een visuele beperking (Conley-Jung & Olkin, 2001). In antwoord op de vraag wat het moeilijkste is aan het zijn van een ouder met een visuele beperking, noemden de moeders een groot aantal zorgen die voorkomen bij alle ouders. Daarnaast noemden zij zorgen die uniek zijn voor deze groep, waaronder het omgaan met de reactie van andere mensen op hun status als ouder met een visuele beperking (Conley-Jung & Olkin, 2001). De meningen en houdingen van anderen bleek een terugkerend thema. De moeders omschreven een mate van waakzaamheid die als extra toevoeging geldt op alle dagelijkse en toekomstige activiteiten die gerelateerd zijn aan het ouderschap en een waakzaamheid om er zeker van te zijn dat hun kinderen niets tekort komen of wordt onthouden door de visuele beperking van hun moeder. Een moeder uit het onderzoek gaf aan dat zij druk voelde “*to give (of herself) 110%, to be viewed as good as other (sighted) parents*” (Conley-Jung & Olkin, 2001, p. 23).

Deze drang om zichzelf te verdedigen en te bewijzen wordt ook opgemerkt in de interviews uit het onderzoek van Molden (2014). Daarin wordt de drang genoemd “om te bewijzen dat we net zulke goede ouders zijn als ieder ander”. In het onderzoek schemert een beeld door van de mate van discriminatie, stigmatisering en onnadenkendheid zoals ervaren

door de moeders met een visuele beperking die deelnamen aan het onderzoek. Sommige moeders met een visuele beperking hebben het gevoel dat zij in de gaten gehouden worden door anderen die hun vaardigheden tot succesvol ouderschap in twijfel trekken, omdat zij een visuele beperking hebben (Rosenblum, Hong, & Harris, 2009).

In een gedateerd artikel uit 1975 (Branson, 1975) wordt vanuit het perspectief van een blinde moeder, met een blinde echtgenoot en twee ziende kinderen, het belang benadrukt dat in de zorg de moeders met een visuele beperking gesteund moeten worden om zelfvertrouwen te verkrijgen in hun moederlijke capaciteiten. Zij noemt het belang van het vertrouwen van anderen dat een moeder met een visuele beperking krijgt in haar vaardigheden als zijnde een moeder en dat dit haar het zelfvertrouwen zal geven dat zij nodig heeft om de nodige adaptaties te maken (Branson, 1975). Kent (2002, p.84) beschrijft hoe zij deze steun vanuit haar omgeving heeft ervaren tijdens haar zwangerschap als: *“For the first time in my life I was hearing a new and welcome message ... Blindness was not an obstacle to motherhood”*.

Het belang van vertrouwen in de eigen opvoedcapaciteiten die Branson (1975) noemt in haar artikel heeft tevens een rol gespeeld in de onderzoeken van Hekman (2011) en Biersteker (2012). Hekman (2011) heeft in haar onderzoek aangetoond dat naarmate de persoon een hoge verwachting had van zichzelf om succesvol ouder te worden (parental self-efficacy), deze persoon in mindere mate druk zou voelen om zich te verantwoorden voor de kwaliteit van dit ouderschap. Biersteker (2012) vond een vergelijkbaar resultaat, namelijk dat ouders met een visuele beperking die het gevoel hebben dat zij competent zijn in het ouderschap in mindere mate het gevoel hebben dat zij zich moeten verantwoorden voor hun keuze voor het ouderschap.

Het feit dat het overgrote deel van het onderzoek gedaan naar een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging bij ouders met een visueel beperking uitgevoerd is bij vrouwen is mogelijk deels te verklaren van uit de traditionele rolverdeling in de opvoeding. Vanuit deze traditionele rolverdeling is de vrouw meestal verantwoordelijk voor de verzorging van het huishouden en de kinderen (Tavecchio & Van IJzendoorn, 1982). Taken die meer tot de mannelijke taken worden gerekend zijn bijvoorbeeld een band plakken en de stoppen verwisselen. Uit onderzoek blijkt dat de wens bestaat, bij zowel mannen als vrouwen, om een meer egalitaire taakverdeling te hanteren (Tavecchio & Van IJzendoorn, 1982). Desalniettemin blijven ook in deze gewenste taakverdeling de traditionele accentverschillen duidelijk waarneembaar. Dit laat het Centraal Bureau voor de Statistiek zien met de gegevens uit 2013, waaruit naar voren komt dat ook wanneer beide ouders in gelijke mate voltijd of

deeltijd betaald werk hebben, het de moeder is die het vaakst taken met de kinderen op zich neemt⁶.

2.3.2 *Parental self-efficacy*

Bovenstaand is de term parental self-efficacy al kort in de onderzoeksresultaten van Hekman (2011) en Biersteker (2012) besproken. De term parental self-efficacy is af te leiden van de term self-efficacy welke is geïntroduceerd door Bandura (1989). Bandura omschrijft self-efficacy als de overtuigingen van de eigen vermogens die de prestaties kunnen versterken of beperken doordat zij effect hebben op cognitieve, affectieve en motivationele tussenliggende processen (Bandura, 1989). Self-efficacy kan in verschillende richtingen worden onderzocht, waarbij men de verwachtingen van de persoon meet in diens capaciteiten om bepaalde taken te vervullen, waarbij in dit onderzoek de parental self-efficacy centraal staat. Zoals bovenstaand vermeld zegt de term parental self-efficacy iets over de verwachtingen die de ouder heeft over de mate waarin hij of zij in staat is om een competent en effectief ouder te zijn. Volgens Bandura is daarbij zowel het niveau van de specifieke kennis horende bij gedragingen van het kind tijdens de opvoeding van belang als de mate van vertrouwen in de eigen vermogens om de toegewezen rol als ouder uit te oefenen (Bandura, 1989).

Een gevoel van parental self-efficacy ontstaat al in de vroege kindertijd waarin het kind interne representaties creëert van diens relaties (Grusec, Hastings, & Mammone, 1994). Deze interne representaties nemen ouders mee in hun ervaring met het ouderschap. Daarnaast spelen de heersende cultuur en maatschappij met de ouderlijke waarden en de daadwerkelijke ervaringen met het ouderschap een rol. De ervaringen die de ouder opdoet in de ouder-kindinteractie is voor de ouder een belangrijke bron van informatie over de ouderlijke competenties en beïnvloedt daardoor de perceptie van de ouder op de eigen opvoedvaardigheden (Grusec, Hastings, & Mammone, 1994). Parental self-efficacy wordt ook gevoed door de eigen succes- en faalervaringen, verbale feedback van andere mensen die ondersteunend, aanmoedigend of ondermijnend kan zijn, de ervaringen van andere mensen en de emotionele reacties van deze personen op het ouderschap (Verhage, 2013). De eigen succes- en faalervaringen die van invloed kunnen zijn op de parental self-efficacy zijn onderzocht in een studie waarin de ouder werd gevraagd te reageren op het huilen van een baby (Verhage, Oosterman, & Schuengel, 2013b). De ouders kregen feedback op de manier waarop zij de baby hebben geprobeerd te troosten. Deze feedback was experimenteel

⁶ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2015/41/moeder-doet-meer-aan-opvoeding-ook-als-ze-werkt>

gemanipuleerd waardoor iedere ouder in de eerste 10 trials (baby 1) 80% positieve feedback ontving en in de tweede 10 trials (baby 2) slechts 20% positieve feedback. Zowel voorafgaand aan de test als na baby 1 en baby 2 is de parental self-efficacy gemeten. Het blijkt dat de parental self-efficacy toeneemt als gevolg van een gemakkelijk te troosten baby, terwijl de parental self-efficacy afneemt na een moeilijk te troosten baby (Verhage, Oosterman, & Schuengel, 2013b).

Parental self-efficacy kan direct van invloed zijn op de kwaliteit van ouderschap en de mate van plezier en genot die wordt ontleend aan de ervaring van het ouderschap (Coleman & Karraker, 1997; Jones & Prinz, 2005). Een ouder met een hoge mate van parental self-efficacy straalt vertrouwen uit in het verwerven en uitoefenen van effectieve opvoedingsvaardigheden, terwijl een ouder met een lage mate van parental self-efficacy het moeilijker vindt om effectief ouderschap uit te oefenen in uitdagende situaties met hun kind (Jones & Prinz, 2005). Uit onderzoek blijkt dat moeders met een visuele beperking hoger scoren op parental self-efficacy, gemeten terwijl de ouder een kind heeft, dan vaders met een visuele beperking (Balog, 2011).

Het versterken van de parental self-efficacy is mogelijk een opening tot preventieve interventie. Zonder de overtuiging dat men echt verandering teweeg kan brengen in hun leven, is de drijfveer tot verandering beperkt. De overtuigingen van de eigen capaciteiten die horen bij parental self-efficacy zijn mogelijk de primaire manier waarop ouders in staat zijn om hun gedepriveerde opvoedingsomgeving en opvoedingskwaliteit om te zetten tot succesvol ouderschap (Coleman & Karraker, 1997). Qua interventies noemen zij de mogelijkheid om met behulp van therapie de interne werkmodellen, met daarin de interne representaties van de ontwikkelde relaties, een positieve wending te geven om zo de parental self-efficacy overtuigingen te versterken. Zij geven aan de parental self-efficacy niet te onderschatten, aangezien onderzoek laat zien dat deze fungeert als belangrijke voorspeller van het ouderlijk functioneren en leidende kracht achter de opvoedingservaring (Coleman & Karraker, 1997). Net zoals Branson (1975), bovenstaand aangehaald, noemen ook Coleman en Karraker (1997) het belang van het hebben van vertrouwen in de eigen vermogens en opvoedvaardigheden.

2.4 *Kwaliteit van de huwelijksrelatie*

In dit onderzoek wordt ook gekeken naar de rol van de kwaliteit van de huwelijksrelatie in het ouderschap. Wanneer de kwaliteit van de huwelijksrelatie wordt bestudeerd voordat deze stap naar het ouderschap is gezet, wordt duidelijk dat de keuze voor het ouderschap ook al van invloed is op de kwaliteit van de huwelijksrelatie. Zo blijkt dat

echtparen mét kinderen een lagere huwelijkstevredenheid ervaren dan echtparen zonder kinderen (Twenge, Campbell, & Foster, 2003). Dit sluit aan op het resultaat dat de partners van ouders met een visuele beperking een hogere huwelijkstevredenheid ervaren wanneer zij nog geen kinderen hebben (Balog, 2011). Daarnaast is gevonden dat mensen met meer kinderen een grotere huwelijksontevredenheid ervoeren dan mensen met minder kinderen (Twenge, Campbell, & Foster, 2003). Wanneer men de stap naar het ouderschap heeft gezet blijkt dat gemiddeld genomen de kwaliteit van de huwelijksrelatie lichtelijk achteruit gaat gedurende de eerste drie levensjaren van hun kind (Belsky & Rovine, 1990). Deze resultaten dienen echter met voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd. De veranderingen in het huwelijk zijn veel meer variabel dan in de gevonden tendens wordt beschreven, want in sommige gevallen verbetert de kwaliteit van de huwelijksrelatie zelfs in deze eerste drie levensjaren (Belsky & Rovine, 1990). Wanneer de kwaliteit van de huwelijksrelatie van mensen met een visuele beperking, diens partners en de vergelijkingsgroep met en zonder kinderen wordt vergeleken, blijkt dat alle drie de groepen erg tevreden zijn over hun huwelijk (Balog, 2011).

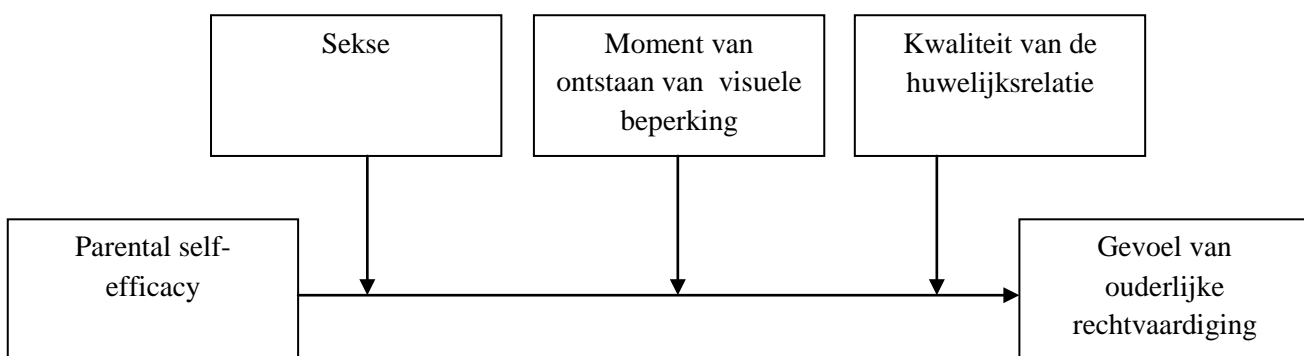
De kwaliteit van de huwelijksrelatie wordt niet alleen beïnvloed door het wel of niet hebben van kinderen, maar beïnvloedt zelf ook het ouderschap en de tevredenheid met dit ouderschap. Zoals eerder genoemd benadrukt Belsky het belang van de kwaliteit van de huwelijksrelatie en stelt dat een positieve huwelijksrelatie een belangrijke steun is voor competent ouderschap (Belsky, 1981, zoals geciteerd in Belsky, 1984). Ouders die in staat zijn om een positieve wederkerigheid in de relatie met de partner te behouden hebben een grotere kans om te zorgen voor een optimale opvoedomgeving (Heinicke, 2002). Daarnaast blijkt de tevredenheid met de huwelijksrelatie de meest sterke en consistente determinant voor de tevredenheid met het ouderschap (Rogers & White, 1998). Het blijkt dat een goede kwaliteit van de huwelijksrelatie de bron vormt voor succesvol ouderschap. Wanneer wordt gekeken naar de verwachtingen van het toekomstig ouderschap blijkt dat deze positief samenhangen met de kwaliteit van de huwelijksrelatie (Balog, 2011). Dit betekent dat naarmate de persoon in hogere mate tevreden is met de kwaliteit van diens huwelijk, deze persoon positievere verwachtingen heeft over het toekomstig ouderschap. Daarentegen wordt gevonden dat zo goed als geen relatie bestaat tussen de kwaliteit van de huwelijksrelatie en de parental self-efficacy gemeten terwijl de ouder een kind heeft (Balog, 2011). Bovenstaande literatuur geeft het belang aan van de kwaliteit van de huwelijksrelatie in relatie tot succesvol ouderschap en vormt daarmee de onderbouwing voor het betrekken van deze onderzoeksvariabele bij dit onderzoek.

3. Onderzoeksvragen en hypothesen

Met dit onderzoek wordt getracht inzicht te verkrijgen in het mogelijke verband tussen de persoonskenmerken en kwaliteit van de huwelijksrelatie, parental self-efficacy en een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging. Onder persoonskenmerken wordt in dit onderzoek verstaan de sekse van de respondent en het moment waarop de visuele beperking is ontstaan. Er zal worden onderzocht of het verband dat bestaat tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging verschillend is, wanneer gekeken wordt naar de sekse van de respondent, moment van ontstaan van de visuele beperking en de mate van de kwaliteit van de huwelijksrelatie, oftewel of deze onderzoeksvariabelen een modererende werking hebben. Het gevonden verband door Hekman (2011) tussen een hoge mate van parental self-efficacy en een lage mate van ouderlijke rechtvaardiging zal worden gerepliceerd ten behoeve van de leesbaarheid en volledigheid van het onderzoek. Met behulp van dit onderzoek wordt gestreefd de volgende onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden.

1. Wat is het verband tussen de onderzoeksvariabelen kwaliteit van huwelijksrelatie, moment van ontstaan van de visuele beperking, parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging?
2. Wat is het verschil in de mate van ouderlijke rechtvaardiging bij moeders en vaders met een visuele beperking?
3. In welke mate bestaat een modererende werking van de onderzoeksvariabelen sekse, moment van ontstaan van de visuele beperking en de kwaliteit van de huwelijksrelatie op de relatie tussen parental self-efficacy en een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging?

Op bovenstaande onderzoeksvragen zijn met behulp van eerder genoemde literatuur verschillende hypothesen opgesteld. In figuur 2 wordt het conceptueel model weergegeven.

Figuur 2. Conceptueel model.

Onderzoeksvraag 1

Hekman (2011) toonde aan dat parental self-efficacy een voorspellende rol had voor een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging. Naarmate de respondent met een visuele beperking een hoge verwachting had van zichzelf om succesvol vader of moeder te worden, zou deze respondent weinig tot geen druk voelen om zich te verantwoorden voor het ouderschap. Het onderzoeksresultaat van Hekman (2011) wordt gerepliceerd in dit onderzoek, wat leidt tot de volgende hypothese:

Er werd verwacht dat naarmate de ouders met een visuele beperking hoger scoren op parental self-efficacy, zij in mindere mate een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging ervaren.

De hypothesen gericht op het moment van ontstaan van de visuele beperking kunnen worden ondersteund door de literatuur gericht op de gevolgen die een aangeboren of juist op latere leeftijd verworven beperking met zich mee kan brengen (Fritschy, n.d.; Munoz-Baell & Ruiz, 2000; Jambor & Elliott, 2005; Wonderouders, 2016). Een persoon met een auditieve beperking verworven op latere leeftijd zal zich mogelijk een nieuwe identiteit moeten vormen, de reeds bestaande sociale relaties herscheppen, meer leren vertrouwen op de overige zintuigen en het feit accepteren dat hij geen geluiden en stemmen meer kan horen (Jambor & Elliott, 2005). Dit kan gevoelens van schaamte, verlies van zelfvertrouwen, woede en afkeer met zich meebrengen. Dit ondersteunt de verwachting dat wanneer sprake is van een op latere leeftijd verkregen beperking de persoon mogelijk nog worstelt met de acceptatie van diens beperking. Hierdoor ontstaat de verwachting dat wanneer de persoon mogelijk nog worstelt met de acceptatie van diens visuele beperking, deze persoon bij een op latere leeftijd verworven beperking in mindere mate een gevoel van parental self-efficacy ervaart en in hogere mate een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging:

Er werd verwacht dat wanneer sprake is van een visuele beperking die is verworven op latere leeftijd de ouder lager scoort op parental self-efficacy in vergelijking met een ouder wiens visuele beperking is ontstaan bij de geboorte.

Er werd verwacht dat wanneer sprake is van een visuele beperking die is verworven op latere leeftijd de ouder in hogere mate een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging ervaart in vergelijking met een ouder wiens visuele beperking is ontstaan bij de geboorte.

Het blijkt dat de kwaliteit van de huwelijksrelatie een belangrijke bron vormt voor succesvol ouderschap (Rogers & White, 1998; Heinicke, 2002). Het citaat van Belsky (1981, zoals geciteerd in Belsky, 1984, p. 90) waarin hij stelt “*that a positive marital relationship is a major support of competent parenting*”, vormt de fundering van de volgende hypothesen:

Er werd verwacht dat naarmate de ouder met een visuele beperking in hogere mate tevreden is met de kwaliteit van de huwelijksrelatie, zij hoger scoren op parental self-efficacy.

Er werd verwacht dat naarmate de ouder met een visuele beperking in hogere mate tevreden is met de kwaliteit van de huwelijksrelatie, zij in mindere mate een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging ervaren.

Onderzoeksvraag 2

In het onderzoek van Bos, Van Balen en Van den Boom (2004) werd gevonden dat moeders met een lesbische geaardheid in hogere mate een druk ervoeren om de kwaliteit van hun ouderschap te rechtvaardigen in vergelijking met heteroseksuele vaders. De vergelijking tussen deze groep moeders en ouders met een visuele beperking wordt gelegd vanwege het gebrek aan bestaande literatuur over een gevoel van rechtvaardiging zoals ervaren door ouders met een visuele beperking. Met behulp van deze vergelijking vormt het onderzoeksresultaat van Bos, Van Balen en Van den Boom (2004) deels de theoretische onderbouwing van de onderstaande hypothese. Daarnaast biedt de traditionele rolverdeling in de opvoeding ondersteuning voor de verwachting dat moeders met een visuele beperking in hogere mate een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging ervaren dan vaders met een visuele beperking. Vanuit deze traditionele rolverdeling is de vrouw meestal verantwoordelijk voor de verzorgen van het huishouden en de kinderen (Tavecchio & Van IJzendoorn, 1982). Het is mogelijk dat deze traditionele verdeling een rol speelt bij het mogelijke verschil in een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging tussen mannen en vrouwen.

Er werd verwacht dat moeders met een visuele beperking in hogere mate een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging ervaren dan vaders met een visuele beperking.

Onderzoeksvraag 3

Bovenstaande literatuur vormt de onderbouwing voor de verwachting dat sekse, moment van ontstaan van de visuele beperking en de kwaliteit van de huwelijksrelatie mogelijk een modererende werking hebben op het verband tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging. De verwachting dat sekse een modererende rol heeft op dit verband wordt

ondersteund door de bevindingen van Bos, Van Balen en Van den Boom (2004) waarin is aangetoond dat verschillen bestaan in een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging tussen mannen en vrouwen. Daarnaast wordt deze verwachting onderbouwt vanuit de traditionele rolverdeling waarin de moeder als meer verantwoordelijk wordt gezien voor de opvoeding en verzorging van de kinderen dan vaders (Tavecchio & Van IJzendoorn, 1982). Dit ondersteunt de verwachting dat de relatie tussen parental self-efficacy en een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging sterker is voor moeders met een visuele beperking.

Er werd verwacht dat, bij het toevoegen van sekse als mogelijke moderator, de relatie tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging sterker was voor moeders met een visuele beperking dan voor vaders met een visuele beperking.

De modererende rol die wordt verwacht van het moment van ontstaan van de visuele beperking is te onderbouwen vanuit de literatuur gericht op de gevolgen die een aangeboren of juist op latere leeftijd verworven beperking met zich mee kan brengen (Fritschy, n.d.; Munoz-Baell & Ruiz, 2000; Jambor & Elliott, 2005; Wonderouders, 2016). Zoals bovenstaand staat beschreven brengt een beperking verworven op latere leeftijd verschillende gevolgen met zich mee, zoals onder andere gevoelens van schaamte, verlies van zelfvertrouwen, woede en afkeer. Deze moeite die een persoon kan hebben met het accepteren van diens beperking, ondersteunt de verwachting dat deze persoon zichzelf mogelijk als minder capabele ouder ziet en daardoor een hogere mate van ouderlijke rechtvaardiging zal ervaren.

Er werd verwacht dat, bij het toevoegen van moment van ontstaan als mogelijke moderator, de relatie tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging sterker was voor de op latere leeftijd verworven visuele beperking dan een aangeboren visuele beperking.

Als laatste werd een modererende werking verwacht van de kwaliteit van de huwelijksrelatie. De onderbouwing voor deze hypothese komt voort uit de literatuur die het belang van de kwaliteit van de huwelijksrelatie binnen succesvol ouderschap benadrukt (Belsky, 1984; Rogers & White, 1998). Zo wordt benoemd dat ouders die in staat zijn een positieve wederkerigheid te behouden in de relatie met de partner een grotere kans hebben om te zorgen voor een optimale opvoedomgeving (Heinicke, 2002).

Er werd verwacht dat, bij het toevoegen van de kwaliteit van de huwelijksrelatie als mogelijke moderator, de relatie tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging sterker was naarmate de kwaliteit van de huwelijksrelatie toenam.

4. Methode

4.1 Procedure

Zoals bovenstaand vermeld maakt dit onderzoek deel uit van het lopende longitudinale onderzoek van Kef. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van de verzamelde gegevens van cohort 1 in het derde onderzoeksproject van dit longitudinale traject. In het eerste onderzoeksproject in 1996 zijn de respondenten voor dit cohort 1 geworven en besloeg een aantal van 316 respondenten met een visuele beperking (Kef, Hox, & Habekothé, 1997). Op dat moment lag de leeftijd van deze groep respondenten tussen 14 en 24 jaar oud. Mede door de positieve reacties van de respondenten op het onderzoek werd besloten het onderzoek uit te breiden met een tweede onderzoeksproject. Voor dit tweede onderzoeksproject zijn de respondenten uit cohort 1 in 2004 opnieuw benaderd. De leeftijd van deze groep respondenten lag op dat moment tussen de 21 en 31 jaar en waren inmiddels jongvolwassen. In 2010 zijn de respondenten uit cohort 1 nogmaals benaderd om deel te nemen aan een vervolgonderzoek om het project voort te zetten. In dit derde onderzoeksproject werden de factoren die samenhangen met ouderschap onderzocht. Daarbij werden vragen gesteld over gezinsvorming, relaties, een partner en kinderen. De respondenten uit cohort 1 hadden op dit moment een leeftijd tussen 30 en 40 jaar. De stap naar ouderschap was in deze groep mogelijk gezet. Naast de respondenten zelf zijn in dit derde onderzoeksproject de partners van de respondenten bij het onderzoek betrokken (Kef, 2013; Kef, 2006).

Een nieuw aspect van het derde onderzoeksproject was dat gewerkt werd met telefonische interviews. In de voorgaande onderzoeksprojecten werden deze interviews *face-to-face* met de respondent afgenomen. Om de telefonische interviews op een efficiënte manier af te nemen werd gebruik gemaakt van CATI, oftewel het *Computer Assisted Telephone Interview*. Met behulp van CADAC, oftewel *Computer Assisted Data Collection*, werden de gegevens die werden verkregen uit de interviews op een handige manier verzameld (Kef, 2006). Dit programma was in staat om de antwoorden die in de interviews werden gegeven in te voeren op de computer, automatisch op te slaan en te exporteren naar een SPSS- of Word bestand. De telefonische interviews zijn afgenomen door 13 interviewers welke voorafgaand een interviewtraining hadden gevolgd. Ieder interview nam 1,5 à 2 uur in beslag. Het

interview bestond deels uit vragen afkomstig uit gestandaardiseerde vragenlijsten. Daarnaast werden enkele open vragen gesteld.

Zoals eerder vermeld werd gebruik gemaakt van verzamelde data uit het longitudinale onderzoek van Kef. De respondenten zijn destijds verworven door de procedure van Habekothé en Peters te volgen, waarbij met behulp van bestaande adressenlijsten, verkregen via instellingen, potentiële respondenten benaderd konden worden (Kef, Hox, & Habekothé, 1997). Gezien de wet Persoonsregistraties was de selectie en benadering van blinde en slechtziende adolescenten enkel mogelijk via instellingen en scholen (Kef, Hox, & Habekothé, 1997). De potentiële respondenten zijn benaderd via wervingsbrieven die verstuurd zijn via de instellingen en scholen, zodat zij als enige in het bezit waren van de gegevens van de adolescent. Aan de respondent werd gevraagd de antwoordkaart in te vullen om aan te geven of zij deel wilden nemen aan het onderzoek.

Sindsdien zijn de respondenten steeds opnieuw benaderd. De belasting van de respondenten door de deelname aan het onderzoek woog op tegen de te verwachte opbrengt van het onderzoek. Echter, er werd verwacht dat de belasting niet al te hoog was, vanwege de reacties en het enthousiasme van de respondenten waarin zij aangaven graag in de toekomst weer mee te willen werken aan het onderzoek. Met de gegevens van de respondenten binnen dit onderzoek werd vertrouwelijk omgegaan. De interviewers die hebben meegewerkt aan het longitudinale onderzoek hebben ieder een vertrouwelijkheidverklaring ondertekend tijdens de interviewtraining. Dit onderzoek maakte deel uit van het lopende longitudinale onderzoek dat toestemming heeft verkregen van de commissie VCWE.

Binnen de dataset waarmee in dit onderzoek is gewerkt zijn de gegevens van de respondenten geanonimiseerd. Op basis van deze gegevens was de respondent niet te herleiden. Bij de start van dit onderzoek, in het kader van een afstudeeronderzoek, is een vertrouwelijkheidverklaring ondertekend waarmee werd aangegeven dat vertrouwelijk werd omgegaan met de gegevens die gebruikt werden binnen het onderzoek. Indien tegen problemen of klinisch relevante informatie werd aangelopen was afgesproken dat contact wordt opgenomen met Sabina Kef.

Van dit longitudinale onderzoek werd in dit onderzoek, zoals vermeld, gebruik gemaakt van de dataset met daarin de gegevens afkomstig uit de interviews met de respondenten uit cohort 1. De dataset bestond uit de respondenten die de stap naar ouderschap hadden gezet en inmiddels minstens één kind hadden. Met deze dataset werd inzicht verkregen in het mogelijke verband tussen een aantal persoonskenmerken, de kwaliteit van de huwelijksrelatie, parental self-efficacy en een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging.

4.2 *Participanten*

Zoals bovenstaand vermeld werd in dit onderzoek gebruik gemaakt van de respondenten uit cohort 1 die inmiddels de stap naar het ouderschap hadden gezet. Van de 167 respondenten uit cohort 1 die opnieuw deelnamen aan het project, hadden inmiddels 46 respondenten minstens één kind gekregen. Deze 46 respondenten vormden als dataset de basis van dit onderzoek. Deze steekproef was redelijk gelijk verdeeld qua sekse, namelijk 46% man en 54% vrouw. De leeftijd van de respondenten lag tussen de 29 en 38 jaar oud ($M = 34$). De meeste respondenten hadden een HBO of WO opleidingsniveau (54,3%) en hadden op dat moment betaald werk (78,3%). Van de 45 respondenten waren 38 respondenten getrouwd, 1 respondent gescheiden, 6 respondenten samenwonend en 1 respondent had een LAT-relatie. In 95,7% van de relaties had de partner geen visuele beperking. Van deze 45 respondenten had 41,3% één kind, 41,3% twee kinderen, 13% drie kinderen en de overige 4,3% had vier kinderen. 6,7% van de respondenten gaf aan dat hun kind een visuele beperking heeft.

De leeftijd waarop de visuele beperking was ontstaan is ingevoerd als continue variabele en varieerde tussen 0 en 18 jaar oud met een gemiddelde leeftijd van 1 jaar en 7 maanden. Echter, bij 78,3% van de respondenten was de visuele beperking al bij de geboorte ontstaan, namelijk bij 36 respondenten was sprake van een aangeboren visuele beperking en bij 9 respondenten was de visuele beperking op latere leeftijd ontstaan (tussen 1 en 18 jarige leeftijd). In 54,3% van de respondenten betrof het een erfelijke aandoening. De ernst van de visuele beperking was bij de meeste respondenten stabiel (69,6%), maar nam bij 23,9% toe in ernst. Door 6,5% van de respondenten werd aangegeven dat hun oogproblemen in ernst afnamen.

4.3 *Instrumenten*

In de telefonische interviews werd gebruik gemaakt van gestandaardiseerde vragenlijsten om de gegevens te verzamelen. Onderstaand wordt per relevante variabele besproken welk instrument is gebruikt om de benodigde gegevens te verkrijgen.

Parental self-efficacy

Om parental self-efficacy te meten werd gebruik gemaakt van de postnatale versie van de *Maternal Self-Efficacy in the Nurturing Role Questionnaire* (SENR). Met behulp van 16 items werden de gevoelens van competentie in het zorgen voor een kind gemeten (Pedersen, Bryan, Huffman, & Del Carmen, 1989, zoals geciteerd in Verhage, Oosterman, & Schuengel, 2013a). Een voorbeelditem luidde: 'Ik vertrouw op mijn gevoelens en intuïtie bij het zorgen voor mijn kind'. De items werden beantwoord op een zevenpunt-Likertschaal variërend van 1

(helemaal niet op mij van toepassing) tot 7 (heel erg op mij van toepassing). De Cronbach's alpha van de postnatale versie (12 maanden na de geboorte) was .88 (Pedersen, Bryan, Huffman, & Del Carmen, 1989, zoals geciteerd in Verhage, Oosterman, & Schuengel, 2013a). In dit onderzoek had de Cronbach's alpha een waarde van .83.

Ouderlijke rechtvaardiging

Ouderlijke rechtvaardiging werd omschreven als de mate waarin de ouder druk ervaart om zijn of haar kwaliteit van ouderschap te verantwoorden (Bos, 2004). Deze werd gemeten aan de hand van een vragenlijst bestaande uit vier items, waarvan een voorbeelditem luidde: 'In anticipatie op negatieve reacties van anderen geef ik mijn kinderen meer aandacht dan andere ouders doen'. De items werden beantwoord op een zespunt-Likertschaal variërend van 1 (sterk mee oneens) tot 6 (sterk mee eens). De Cronbach's alpha van deze vragenlijst bleek .68. (Bos, 2004). De Cronbach's alpha in dit onderzoek had een waarde van .71.

Kwaliteit van de huwelijksrelatie

De kwaliteit van de huwelijksrelatie werd gemeten aan de hand van 7 items waarmee de kwaliteit van de relatie op dat moment in kaart werd gebracht. Deze items zijn oorspronkelijk gebaseerd op *De originele huwelijksatisfactie schaal* van Kerkstra (1985). Deze originele versie bestond uit 6 items. In 1993 zijn deze items bewerkt door Boxtel, Felling, Gerris, Janssens, Vermulst en Van Zutphen. Een voorbeelditem luidde: 'Ik had meer van de relatie met mijn partner verwacht'. De items in dit onderzoek konden worden beantwoord op een zespunt-Likertschaal variërend van 1 (helemaal mee oneens) tot 6 (helemaal mee eens). De Cronbach's alpha van deze vragenlijst bleek 0.80 (Gerris, Boxtel, Felling, Janssens, Vermulst, & Van Zutphen, 1993, zoals geciteerd in Broersen, Oostermeijer, & Tolkamp, 2011). In dit onderzoek had de Cronbach's alpha een waarde van .85.

Persoonskenmerken

Naast de kwaliteit van de huwelijksrelatie werd gekeken naar een tweetal persoonskenmerken, namelijk de sekse van de respondent en het moment waarop de visuele beperking was ontstaan. De vraag werd gesteld: 'Hoe oud was je toen je oogproblemen zijn ontstaan?' Dit betrof een continue variabele.

4.4 Data-analyse

Bij het inspecteren van de dataset bleek dat bij respondenten 120 en 294 de gemiddelde score op de parental self-efficacy niet kon worden berekend, doordat zij respectievelijk vier en één item hadden beantwoord met 'weet ik niet'. Bij respondent 120

ontbraken teveel gegevens om een gemiddelde score te kunnen berekenen en daarom is besloten respondent 120 te verwijderen uit het databestand. Bij respondent 294 waren de overige gegevens wel aanwezig en werd het van belang geacht deze respondent te betrekken bij het onderzoek. Daarom werd besloten om bij respondent 294 de gemiddelde score op de ingevulde items van de parental self-efficacy schaal te berekenen, om op deze manier het totale gemiddelde te berekenen dat het dichtst bij de persoon lag. Deze manier van omgaan met een ontbrekend item op een schaal om een gemiddelde score te kunnen berekenen werd aangeraden in Pallant (2010). Bij respondent 294 is, met behulp van deze berekening, de score 7 toegekend aan het omgekeerde item 11, welke resulteerde in een gemiddelde score van 6,81. Het aantal respondenten was dus gedaald naar 45.

De gemiddelde scores van de variabelen kwaliteit van de huwelijksrelatie, parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging zijn berekend. Voor de variabelen kwaliteit van de huwelijksrelatie en parental self-efficacy was het noodzakelijk om een aantal negatief gestelde items om te draaien om een kloppend gemiddelde score te kunnen creëren.

Voorafgaand aan het uitvoeren van de statistische analyses werd de *power* van dit onderzoek achterhaald met behulp van de bekende gegevens. De *power* werd omschreven als de kans dat de statistische analyse de H_0 -hypothese verwierp, welke stelde dat er geen relatie bestond tussen de onderzochte variabelen (Cohen, 1992). Om de statistische *power* te berekenen werd gebruik gemaakt van het computerprogramma *G*Power*. Met behulp van dit computerprogramma is een *post hoc power analysis* uitgevoerd. Om deze *power* te berekenen werden enkele waarden ingevuld, namelijk $\alpha = .05$, een gemiddelde *effectsize* van .3 en het totaal aantal respondenten ($N = 45$). Uit deze berekening bleek een statistische *power* van .54. Deze *power* werd volgens de richtlijnen van Cohen (1992) als laag beschouwd. Idealiter werd een *power* van .80 gevonden, wat betekende dat in 80% van de gevallen een statistisch significant resultaat werd gevonden (Pallant, 2010). Doordat nog maar weinig sterke bewijzen bestonden voor deze doelgroep, namelijk ouders met een visuele beperking, was het gebruiken van een grote *effectsize* verdedigbaar. Indien de analyse werd uitgevoerd met $\alpha = .05$, een grote *effectsize* van .50 en het totaal aantal respondenten ($N = 45$), resulteerde uit deze berekening een statistische *power* van .97.

Na het berekenen van de *power* kon worden overgegaan tot het beantwoorden van de onderzoeksvragen die centraal stonden in dit onderzoek door middel van het uitvoeren van statistische analyses op de dataset. Daarbij werd gebruik gemaakt van SPSS versie 20. Allereerst werden beschrijvende analyses uitgevoerd. Met behulp van deze beschrijvende statistieken werd gecontroleerd op schendingen van de assumpties van normaliteit, lineariteit

en homoscedasticiteit. De normaliteit werd gecontroleerd door het controleren van de waarden van de *skewness* en *kurtosis*, het uitvoeren van een *Test of Normality* en het bestuderen van de histogrammen en plots. De aannames van lineariteit en homoscedasticiteit zijn gecontroleerd door het bestuderen van de scatterplots.

Om onderzoeksvraag 1 te beantwoorden werden verschillende *Pearson Product Moment Correlation Coefficients* uitgevoerd. Deze werden allereerst uitgevoerd om het gevonden verband van Hekman (2011) te bevestigen en om daarnaast de mogelijke verbanden tussen de kwaliteit van huwelijksrelatie, moment van ontstaan van de visuele beperking, parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging te onderzoeken. In onderzoeksvraag 2 stond het verschil tussen vaders en moeders met een visuele beperking in de mate van een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging centraal. Met behulp van een *Independent Samples T-test* werd achterhaald of sprake was van significante verschillen tussen mannen en vrouwen op ouderlijke rechtvaardiging. Daarbij werd een significantieniveau van .05 gehanteerd. Indien bleek dat geen sprake was van een significant resultaat, maar deze waarde tussen de .05 en .10 ligt werd gesproken over een trend.

Om antwoord geven op onderzoeksvraag 3 werden *Multiple Regression Analyses* uitgevoerd. Dit werd gedaan om te onderzoeken of het verband tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging verschillend was wanneer sekse, moment van ontstaan van de visuele beperking en de kwaliteit van de huwelijksrelatie in oogschouw werden genomen. Dit betekende dat voor de variabelen sekse, moment van ontstaan van de visuele beperking en de kwaliteit van de huwelijksrelatie een multiële regressie werd uitgevoerd. Voorafgaand aan deze analyses werden de variabelen sekse, moment van ontstaan van de visuele beperking en de kwaliteit van de huwelijksrelatie gecentreerd. Voor de moderator sekse was het niet mogelijk deze te centreren. Daarom is gekozen om een dummy variabele te creëren. In deze dummyvariabele, genaamd *Dummy_Sekse*, werd de waarde 0 toegekend aan mannen en de waarde 1 aan vrouwen. De onafhankelijke variabele parental self-efficacy is gecentreerd en kreeg de naam *PSE_Centr*. Van deze variabelen werd een interactieterm gecreëerd, namelijk *PSE*DummySekse*. Aan de *Multiple Regression Analysis* werden in stap 1 de gecentreerde onafhankelijke variabele, de dummy variabele en de afhankelijke variabele toegevoegd. In stap 2 werd de interactieterm aan het model toegevoegd. Van de mogelijk modererende variabele moment van ontstaan van de visuele beperking is met behulp van de continue variabele een gecentreerde variabele gemaakt, genaamd *Ontstaan_Centr*. Met behulp van deze gecentreerde variabelen werd de interactieterm *PSE*Ontstaan* gecreëerd. In deze *Multiple Regression Analysis* werden allereerst de gecentreerde variabelen en de afhankelijke variabele

ouderlijke rechtvaardiging toegevoegd en vervolgens de interactieterm. Hetzelfde gold voor de mogelijk modererende variabele kwaliteit van de huwelijksrelatie. De gecentreerde variabele *Huwelijk_Centr* en *PSE_Centr* vormen samen de interactieterm *PSE*Huwelijk*. Allereerst zijn zowel *PSE_Centr*, *Huwelijk_Centr* als de afhankelijke variabele ouderlijke rechtvaardiging toegevoegd aan de *Multiple Regression Analysis*. Vervolgens werd de interactieterm *PSE*Huwelijk* aan het model toegevoegd. Indien bleek dat de interactieterm significant was ($\leq .05$), was sprake van een interactie-effect tussen de onderzoeksvariabele en het verband tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging. Bij een significant interactie-effect werd een plot toegevoegd om dit effect te illustreren.

5. Resultaten

De steekproef in dit onderzoek bestond, zoals vermeld, uit 45 respondenten die de stap naar het ouderschap hebben gezet. Aan deze ouders met een visuele beperking werd gevraagd hoeveel zij ervoor over hadden om ouder te worden. Deze vraag kon worden beantwoord op een zespuntsschaal variërend van 1 (het maakt me niet veel uit) tot 6 (daar heb ik alles voor over). De ouders met een visuele beperking gaven aan dat zij er veel voor over hadden om een kind te krijgen en dat zij een sterke kinderwens hadden ($M = 4.02$, $SD = 1.18$). De respondenten gaven, gemiddeld genomen op een schaal van 0 tot 100, aan dat zij graag kinderen wilden ($M = 80.11$, $SD = 18.42$). Daarnaast gaven zij op een vergelijkbare schaal van 0 tot 100 aan, over het algemeen redelijk de verwachting te hebben dat het ouderschap voor hen was weggelegd ($M = 72.91$, $SD = 21.01$). Als werd gevraagd, op een schaal van 0 tot 100, in welke mate de respondent vooraf dacht dat de oogproblemen van invloed zouden zijn op het ouderschap, werd aangegeven dat deze niet zozeer van invloed zouden zijn ($M = 45.33$, $SD = 28.43$). Onderstaand worden allereerst de beschrijvende analyses besproken. Daarna komen de onderzoeksvragen aan bod en worden de opgestelde hypothesen getoetst.

5.1 Beschrijvende analyses

Om te controleren of sprake is van schending van de aannames van normaliteit, lineairiteit en homoscedasticiteit werd bij de afhankelijke variabelen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging allereerst gekeken naar de *skewness* (de symmetrie van de verdeling) en *kurtosis* (de gepiekttheid van de verdeling) (Pallant, 2010). Idealiter wordt een normaal verdeling gezien, waarbij zowel de *skewness* als *kurtosis* een waarde 0 hebben. Binnen de sociale wetenschappen is het echter niet ongevoen dat niet aan deze voorwaarde wordt voldaan (Pallant, 2010). In tabel 1 is te zien dat parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging redelijk dichtbij een normaal verdeling leken te komen.

Tabel 1

Beschrijvende statistieken parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging (N = 45)

	Minimum	Maximum	<i>M</i>	<i>SD</i>	Skewness	Kurtosis
Gem_PSE	4.56	7.00	5.78	.68	.18	-.72
Gem_JUST	1.00	5.50	2.37	.96	.81	1.32

Om verder te onderzoeken of daadwerkelijk sprake was van een normaal verdeling is een *Test of Normality* uitgevoerd. Een niet significante waarde (groter dan .05) van de *Kolmogorov-Smirnov statistic* duidde op normaliteit. Deze test liet zien dat zowel parental self-efficacy (*Kolmogorov-Smirnov* = .10, $p = .20$) als ouderlijke rechtvaardiging (*Kolmogorov-Smirnov* = .11, $p = .20$) een normaal verdeling hadden.

Deze bevinding werd bevestigd door het bestuderen van de histogrammen waarbij een globale klokvorm werd waargenomen, de *Normal Q-Q Plot* waarbij de waardes in een rechte lijn lagen en de *Detrended Normal Q-Q Plot* waarbij de waardes lagen verspreid rond de 0 lijn. In de scatterplots is gekeken naar de lineairiteit (een lineaire, rechte lijn) en de homoscedasticiteit (een evenwijdige lijn) van deze variabelen. Uit deze controles bleek dat de aannames van normaliteit, lineairiteit en homoscedasticiteit niet werden geschonden.

Naast de afhankelijke variabelen is bestudeerd of sprake was van een normaal verdeling bij de onafhankelijke variabele kwaliteit van de huwelijksrelatie. De beschrijvende analyses boden de indicatie dat geen normaal verdeling bestond voor kwaliteit van de huwelijksrelatie (*Skewness* = -2.24, *Kurtosis* = 5.09). De *Test of Normality* bevestigde deze bevinding (*Kolmogorov-Smirnov* = .25, $p < .001$). De histogrammen en plots toonden aan dat sprake was van een negatieve scheve verdeling, waarbij de meeste scores zich aan de hoge kant bevonden.

De negatieve scheve verdeling van kwaliteit van de huwelijksrelatie gaf aan dat de respondenten over het algemeen tevreden waren over de kwaliteit van de huwelijksrelatie ($M = 5,53$, $SD = .69$). Bovenstaand werden de beschrijvende gegevens weergegeven van de variabelen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging. Gemiddeld werd vrij hoog gescoord op parental self-efficacy ($M = 5.78$, $SD = .68$). De respondenten scoorden vrij laag op een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging ($M = 2.37$, $SD = .96$).

5.2 Onderzoeksvraag 1

Wat is het verband tussen de onderzoeksvariabelen kwaliteit van de huwelijksrelatie, moment van ontstaan van de visuele beperking, parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging?

Tabel 2

Correlatie analyse ($N = 45$)

	1.	2.	3.	4.
1. Moment van ontstaan	-			
2. Kwaliteit van de huwelijksrelatie	.00	-		
3. Ouderlijke rechtvaardiging	.20	-.22	-	
4. Parental self-efficacy	-.05	.06	-.42**	-

Note. ** $p < .01$

De resultaten, die horen bij de eerste hypothese, lieten zien dat tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging sprake was van een significante medium negatieve correlatie. Dit betekende dat een hoge mate van parental self-efficacy gerelateerd was aan een lage mate van gevoel van ouderlijke rechtvaardiging.

De volgende hypothese richtte zich op de relatie tussen het moment van ontstaan van de visuele beperking en parental self-efficacy. In tabel 2 is te zien dat tussen het moment van ontstaan van de visuele beperking en parental self-efficacy zo goed als geen relatie bestond. Tussen het moment van ontstaan van de visuele beperking en ouderlijke rechtvaardiging kon ook niet worden gesproken over een relatie.

Daarnaast zijn hypothesen opgesteld gericht op de relatie tussen de kwaliteit van de huwelijksrelatie en parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging. De resultaten lieten zien dat niet kon worden gesproken over een relatie tussen de kwaliteit van de huwelijksrelatie en parental self-efficacy. De correlatie tussen de kwaliteit van de huwelijksrelatie en ouderlijke rechtvaardiging bleek ook niet significant te zijn.

5.3 Onderzoeksvraag 2

Wat is het verschil in de mate van ouderlijke rechtvaardiging bij moeders en vaders met een visuele beperking?

De *Levene's Test for Equality of Variances* liet zien dat de assumptie van gelijke variantie niet werden geschonden (*Sig. value* = .35). Wanneer de resultaten werden bestudeerd bleek dat het verschil tussen moeders en vaders met een visuele beperking op ouderlijke rechtvaardiging niet significant was ($t(43) = -.02, p = .98$, tweezijdig). De p -waarde was

opvallend hoog, wat aangaf dat er duidelijk geen significant verschil was. In tabel 3 is te zien dat de gemiddelde scores van moeders en vaders dichtbij elkaar lagen.

Tabel 3

Scores van moeders en vaders met een visuele beperking op het gevoel van ouderlijke rechtvaardiging (N = 45)

	Sekse	N	M	SD	Minimum	Maximum
Ouderlijke rechtvaardiging	Man	21	2.37	1.11	1.00	5.50
	Vrouw	24	2.38	.82	1.00	3.75

5.4 Onderzoeksvraag 3

In welke mate bestaat een modererende werking van de onderzoeksvariabelen sekse, moment van ontstaan van de visuele beperking en de kwaliteit van de huwelijksrelatie op de relatie tussen parental self-efficacy en een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging?

De laatste onderzoeksvraag richtte zich op de mogelijk modererende werking van sekse, moment van ontstaan van de visuele beperking en de kwaliteit van de huwelijksrelatie op de relatie tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging.

Sekse

De eerste hypothese richtte zich op de mogelijk modererende rol van sekse. Uit de analyse bleek dat 25,3% van de variantie in ouderlijke rechtvaardiging werd verklaard door dit model ($F(3, 41) = 4.62, p < .01$). In tabel 4 staan de regressiecoëfficiënten weergegeven. Parental self-efficacy leverde duidelijk de sterkste unieke bijdrage aan het verklaren van de afhankelijke variabele ouderlijke rechtvaardiging, wanneer werd gecontroleerd voor de variantie die werd verklaard door de andere variabelen in het model. De bijdrage van parental self-efficacy was significant. De individuele bijdrage van sekse was niet significant. Het toevoegen van de interactieterm PSE*DummySekse droeg niet significant bij aan het verklaren van ouderlijke rechtvaardiging.

Tabel 4

Regressiecoëfficiënten met sekse als mogelijke moderator in de relatie tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging (N = 45)

	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>R</i> ²
<i>Stap 1</i>				
Constant		10.79	.00	.22
PSE_Centr	-.52	-3.44	<.01*	
Dummy_Sekse	.22	1.47	.15	
<i>Stap 2</i>				
Constant		9.74	.00	.25
PSE_Centr	-.75	-3.29	< .01*	
Dummy_Sekse	.29	1.34	.12	
PSE*DummySekse	.24	1.60	.19	

Note. * $p < .05$

Moment van ontstaan van de visuele beperking

Naast sekse werd een modererende rol verwacht voor het moment van ontstaan van de visuele beperking. De analyse liet zien dat 27,0% van de variantie in ouderlijke rechtvaardiging werd verklaard door dit model ($F(3, 41) = 5.04, p < .01$). Daarbij is gebruik gemaakt van de continue variabele. In tabel 5 staan de verschillende regressiecoëfficiënten weergegeven. Daarin is te zien dat parental self-efficacy de sterkste unieke bijdrage leverde aan het verklaren van de afhankelijke variabele ouderlijke rechtvaardiging, wanneer werd gecontroleerd voor de variantie die verklaard werd door de andere variabelen in het model. Deze bijdrage was significant. Het toevoegen van de interactieterm liet zien dat de interactieterm PSE*Ontstaan een vrij hoge bijdrage leverde aan het verklaren van de variantie in ouderlijke rechtvaardiging. Deze bijdrage van PSE*Ontstaan was niet significant, maar er was wel sprake van een trend. Dit interactie-effect, in de vorm van een trend, staat weergegeven in figuur 3. In deze figuur geeft de blauwe lijn weer dat sprake is van een visuele beperking die is ontstaan bij de geboorte, terwijl de groene lijn weergeeft dat sprake is van een visuele beperking die na de geboorte is ontstaan. Daarbij zijn de momenten van ontstaan van de visuele beperking van 1 tot 18 jarige leeftijd samengenomen. Het interactie-effect betekent dat wanneer sprake is van een op latere leeftijd verworven visuele beperking de rol van parental self-efficacy op ouderlijke rechtvaardiging groter is dan wanneer sprake is van een aangeboren visuele beperking.

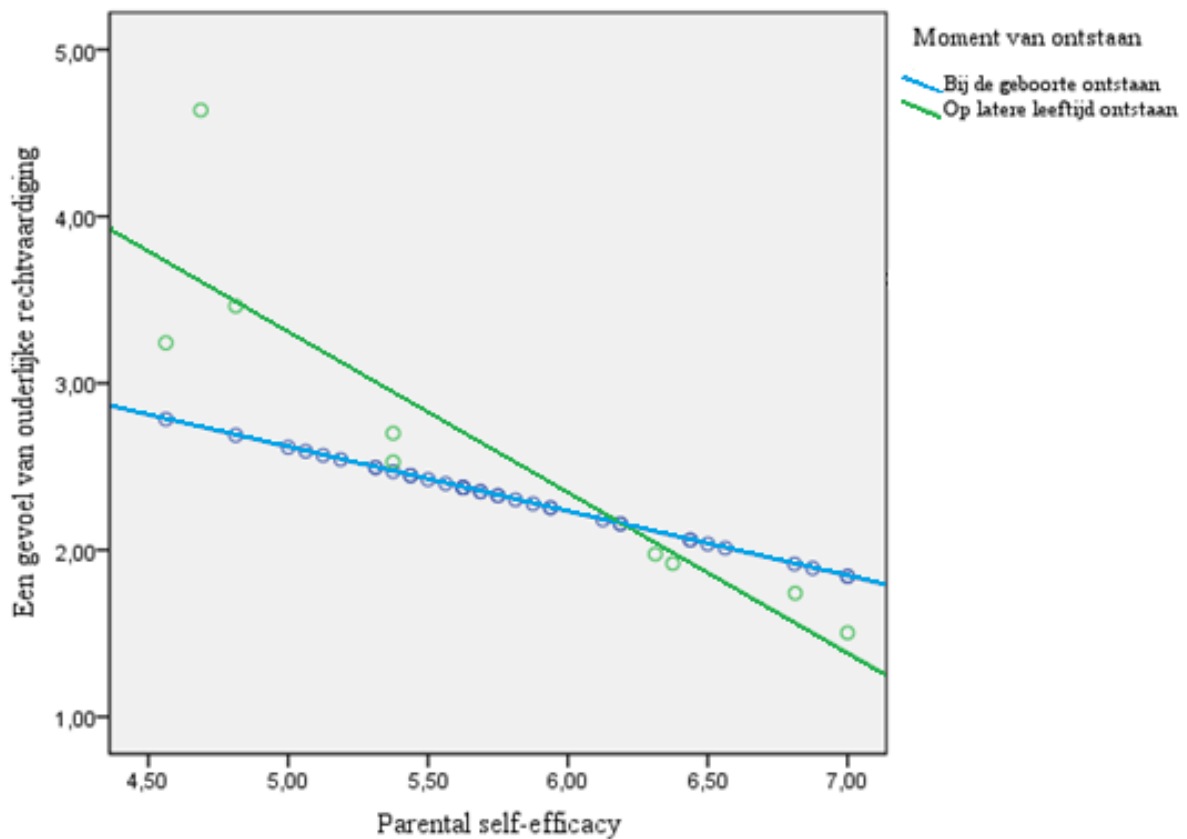
Tabel 5

Regressiecoëfficiënten met moment van ontstaan van de visuele beperking als mogelijke moderator in de relatie tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging (N = 45)

	Beta	t	p	R ²
<i>Stap 1</i>				
Constant		18.29	.00	.21
PSE_Centr	-.42	-3.02	<.01*	
Ontstaan_Centr	.17	1.26	.21	
<i>Stap 2</i>				
Constant		18.70	.00	.27
PSE_Centr	-.36	-2.59	.01*	
Ontstaan_Centr	.13	.94	.35	
PSE*Ontstaan	-.26	-1.84	.07 ^t	

Note. * $p < .05$

^t Trend: $.05 < p < .10$

Figuur 3. Interactie effect van het moment van ontstaan op de relatie tussen parental self-efficacy en een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging.

Kwaliteit van huwelijksrelatie

Deze analyse liet zien dat 23,7% van de variantie in ouderlijke rechtvaardiging werd verklaard door dit model ($F(3, 40) = 4.15, p = .01$). Ook in dit model leverde parental self-efficacy de sterkste unieke bijdrage in het verklaren van de afhankelijke variabele ouderlijke rechtvaardiging, wanneer werd gecontroleerd voor de variantie die verklaard werd door de andere variabelen in het model. Deze unieke bijdrage van parental self-efficacy was significant. De kwaliteit van de huwelijksrelatie leverde geen significante bijdrage aan het model. Ook het toevoegen van de interactieterm PSE*Huwelijk droeg niet significant bij aan het verklaren van de afhankelijke variabele. In tabel 6 staan de regressiecoëfficiënten weergegeven.

Tabel 6

Regressiecoëfficiënten met kwaliteit van de huwelijksrelatie als mogelijke moderator in de relatie tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging (N = 44)

	<i>Beta</i>	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>R</i> ²
<i>Stap 1</i>				
Constant		17.93	.00	.22
PSE_Centr	-.41	-2.96	<.01*	
Huwelijk_Centr	-.20	-1.41	.17	
<i>Stap 2</i>				
Constant		17.87	.00	.24
PSE_Centr	-.39	-2.76	<.01*	
Huwelijk_Centr	-.20	-1.45	.16	
PSE*Huwelijk	.14	1.02	.31	

Note. * $p < .05$

6. Discussie

Met dit onderzoek wordt een bijdrage geleverd aan het inzicht in het verband tussen de persoonskenmerken en kwaliteit van de huwelijksrelatie, parental self-efficacy en een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging bij ouders met een visuele beperking. Onder persoonskenmerken worden sekse en het moment van ontstaan van de visuele beperking verstaan. Door middel van telefonische interviews met zowel moeders als vaders met een visuele beperking zijn de onderzoeksgegevens verzameld om zowel het hiaat in het wetenschappelijk kennisbestand op te vullen als maatschappelijke implicaties te bieden om ouders met een visuele beperking aan te moedigen en te ondersteunen.

Het onderzoek laat zien dat de respondenten, over het algemeen, een positieve houding innemen tegenover het ouderschap. Zij geven aan graag ouder te willen worden en de verwachting te hebben dat het ouderschap voor hen is weggelegd. Daarbij hebben zij, over het algemeen, de verwachting dat hun oogproblemen niet zozeer van invloed zouden zijn op dit ouderschap. De groep ouders met een visuele beperking scoort vrij hoog op parental self-efficacy, wat betekent dat zij zichzelf positief inschatten in de mate waarin zij zichzelf beschouwen als capabel om de verschillende opvoedtaken uit te voeren en succesvol ouder te zijn. Op het gevoel van ouderlijke rechtvaardiging wordt vrij laag gescoord. Dit geeft aan dat deze groep ouders met een visuele beperking in mindere mate de behoefte ervaart om ten opzichte van anderen de kwaliteit van hun ouderschap en de relatie met hun kinderen te rechtvaardigen of te bewijzen. Echter, wanneer de gemiddelde scores op de schaal ouderlijke rechtvaardiging van vaders en moeders met een visuele beperking door middel van een statistische analyse worden vergeleken met de scores van de moeders met een lesbische geaardheid uit het onderzoek van Bos, Van Balen en Van den Boom (2004) wordt duidelijk dat de ouders met een visuele beperking significant in hogere mate een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging ervaren dan de moeders met een lesbische geaardheid. Wat betreft de onderzoeksvariabele kwaliteit van de huwelijksrelatie, blijkt dat de respondenten tevreden zijn over de kwaliteit van hun huwelijksrelatie.

6.1 Onderzoeksvraag 1

De eerste onderzoeksvraag richt zich op de onderlinge verbanden tussen de onderzoeksvariabelen. Daarbij werd allereerst verwacht dat naarmate de ouder met een visuele beperking hoger scoort op parental self-efficacy zij in mindere mate een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging ervaren. De resultaten laten zien dat het een significante negatieve correlatie betreft, wat betekent dat deze onderzoekshypothese kan worden aangenomen. Als suggestie voor vervolgonderzoek kan worden gedacht aan het onderzoeken van het mogelijke

verband tussen zelfwaardering en een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging. Parental self-efficacy zegt iets over de overtuigingen die men heeft in de eigen ouderlijke capaciteiten, terwijl zelfwaardering iets zegt over de set attitudes die de persoon heeft over zichzelf (Schinazi, 2007). Beiden zeggen iets over hoe de persoon zichzelf en diens capaciteiten ziet. Indien een verband bestaat tussen zelfwaardering en ouderlijke rechtvaardiging kan dit mogelijk worden uitgebreid door het longitudinale aspect van het onderzoek te benutten. Zo kan worden gekeken naar de zelfwaardering in de adolescentie en of dit verband houdt met de parental self-efficacy en het gevoel van ouderlijke rechtvaardiging wanneer de respondent de stap naar het ouderschap heeft gezet. Indien een verband bestaat tussen zelfwaardering en een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging kan dit mogelijk nieuwe aanknopingspunten bieden voor preventieve interventies.

De tweede en derde onderzoekshypothesen richten zich op het moment waarop de visuele beperking is ontstaan. Er werd verwacht dat wanneer sprake is van een visuele beperking die op latere leeftijd is verworven in mindere mate sprake is van parental self-efficacy in vergelijking met wanneer sprake is van een aangeboren visuele beperking. De gevonden correlatie is niet significant en dat betekent dat de hypothese in dit onderzoek niet kan worden aangenomen. De hypothese gericht op het verband tussen het moment van ontstaan en een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging blijkt niet significant te zijn. Er werd verwacht dat wanneer sprake is van een op latere leeftijd verworven visuele beperking in hogere mate een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging wordt ervaren. De gevonden correlatie is niet significant, maar met voorzichtigheid kan worden benoemd dat het een kleine positieve correlatie betreft. Het is mogelijk dat wanneer in de toekomst gebruik wordt gemaakt van een grotere steekproef deze gevonden correlatie wel significantie laat zien. De positieve richting, die voorzichtig lijkt aan te geven dat een visuele beperking die op latere leeftijd wordt verworven gecorreleerd is aan een hogere mate van een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging, ondersteunt eerdere onderzoeksbevindingen. Zo werd al genoemd dat bij een op latere leeftijd verworven beperking de persoon kan worstelen met de acceptatie van de beperking en diens nieuwe identiteit (Jambor & Elliott, 2005; Wonderouders, 2016; Munoz-Baell & Ruiz, 2000). Indien de scores op ouderlijke rechtvaardiging van respondenten met een aangeboren visuele beperking worden vergeleken met respondenten wiens visuele beperking op latere leeftijd is ontstaan, blijkt dat de respondenten met een op latere leeftijd verworven visuele beperking hoger scoren op ouderlijke rechtvaardiging dan respondenten met een aangeboren visuele beperking. Er is echter sprake van een niet-significant verschil. Mogelijk speelt de scheve verdeling hierbij een rol, aangezien in deze steekproef bij 39

respondenten sprake is van een aangeboren visuele beperking en bij enkel 6 respondenten de visuele beperking op latere leeftijd is ontstaan.

Daarnaast is onderzocht welke verbanden bestaan tussen de kwaliteit van de huwelijksrelatie en parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging. De hypothese dat naarmate de ouder met een visuele beperking in hogere mate tevreden is met de kwaliteit van de huwelijksrelatie de parental self-efficacy hoger zal zijn, kan in dit onderzoek niet worden aangenomen. Deze correlatie blijkt niet significant. Uit onderzoek blijkt echter een significante positieve correlatie te bestaan tussen de kwaliteit van de huwelijksrelatie en de parental self-efficacy gericht op de verwachtingen van het toekomstig ouderschap (Balog, 2011). Het verschil tussen de correlatie van de kwaliteit van de huwelijksrelatie met parental self-efficacy gemeten voor en na het krijgen van kinderen is opvallend. Het zou interessant zijn te onderzoeken of mogelijk ook een verschil bestaat in het gevoel van ouderlijke rechtvaardiging gemeten voor en na het krijgen van kinderen. In het longitudinale onderzoek is het gevoel van ouderlijke rechtvaardiging enkel gemeten bij de respondenten met kinderen. In toekomstig onderzoek kan worden gedacht aan het meten van het gevoel van ouderlijke rechtvaardiging bij respondenten die nog geen kinderen hebben en welke verwachtingen zij hebben met betrekking tot rechtvaardiging.

De gevonden correlatie tussen de kwaliteit van de huwelijksrelatie en het gevoel van ouderlijke rechtvaardiging bleek eveneens niet significant. Echter, het betrof bijna een trend. Met nadruk op de voorzichtigheid die geboden is bij de interpretatie, lijkt sprake te zijn van een negatieve richting. Dit zou aangeven dat naarmate de kwaliteit van de huwelijksrelatie toeneemt het gevoel van ouderlijke rechtvaardiging afneemt. Deze bevinding ligt in dezelfde lijn als de aangehaalde literatuur welke aangeeft dat de kwaliteit van de huwelijksrelatie de bron vormt voor succesvol ouderschap en een optimale opvoedomgeving (Belsky, 1984; Rogers & White, 1998; Heinicke, 2002). In vervolgonderzoek kan verder worden onderzocht of daadwerkelijk sprake is van een correlatie tussen deze variabelen.

6.2 Onderzoeksvraag 2

In de tweede onderzoeksvraag is onderzocht of moeders met een visuele beperking in hogere mate een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging ervaren dan vaders met een visuele beperking. De resultaten laten zien dat deze hypothese in dit onderzoek niet kan worden aangenomen. De gemiddelde scores op ouderlijke rechtvaardiging liggen zeer dichtbij elkaar en er is duidelijk sprake van een niet-significant verschil. De gemiddelde scores voor vaders en moeders met een visuele beperking liggen zelfs zo dichtbij elkaar dat deze de aanbeveling verdienen om verder te worden onderzocht. Vanuit de klassieke rolverdeling (Tavecchio &

Van IJzendoorn, 1982) en bevindingen vanuit een vergelijkbare onderzoeksgroep (Bos, Van Balen, & Van den Boom, 2004) was de opgestelde hypothese goed te onderbouwen. Echter, de resultaten laten zien dat geen verschil bestaat en spreken daarmee de aangehaalde literatuur tegen. In toekomstig onderzoek kan worden gekeken naar de moderne rolverdeling en hoe de verantwoordelijkheden en zorgen voor de kinderen daarbinnen worden verdeeld. Daarnaast kan worden onderzocht of sprake is van een verschil in de rolverdeling met betrekking tot de opvoeding tussen gezinnen met twee goedziende ouders en gezinnen waarvan tenminste één ouder een visuele beperking heeft. Mogelijk kan door middel van deze vervolgonderzoeken een verklaring worden gevonden voor het feit dat zo goed als geen verschil bestaat in het gevoel van ouderlijke rechtvaardiging zoals ervaren door vaders en moeders met een visuele beperking.

6.3 Onderzoeksvraag 3

De laatste onderzoeksvraag richt zich op de mogelijk modererende werking van sekse, het moment waarop de visuele beperking is ontstaan en de kwaliteit van de huwelijksrelatie op het verband tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging. Als eerste werd daarbij verwacht dat de relatie tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging sterker was voor moeders met een visuele beperking dan voor vaders met een visuele beperking. De resultaten laten echter zien dat sekse als moderator geen significante bijdrage levert aan verklaren van de variantie in ouderlijke rechtvaardiging. De individuele bijdrage van sekse op het verklaren van ouderlijke rechtvaardiging is niet significant, maar het wordt van belang geacht met voorzichtigheid te benoemen dat de bijdrage dichtbij een trend kwam. Het is mogelijk dat bij een grotere steekproef deze bijdrage significantie bereikt.

Tevens werd een modererende werking verwacht voor het moment waarop de visuele beperking is ontstaan. De verwachting was dat de relatie tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging sterker was voor de op latere leeftijd verworven visuele beperking dan een aangeboren visuele beperking. Deze hypothese kan met voorzichtigheid worden aangenomen, want het blijkt dat de bijdrage van de moderator te beschrijven is als een trend. Dit betekent dat wanneer sprake is van een op latere leeftijd verworven visuele beperking de rol van parental self-efficacy op ouderlijke rechtvaardiging groter is dan wanneer sprake is van een aangeboren visuele beperking. De moderatie analyse is tevens uitgevoerd met een dummy variabele van het moment van ontstaan, namelijk aangeboren visuele beperking versus op latere leeftijd ontstane visuele beperking. In deze regressie wordt echter geen trend waargenomen voor de interactieterm. Ook dit is mogelijk te verklaren vanuit de scheve

verdeling tussen het aantal respondenten met een aangeboren visuele beperking en respondenten wiens visuele beperking op latere leeftijd is ontstaan.

Ook bij deze hypothese geldt dat wanneer in de toekomst gebruik wordt gemaakt van een grotere steekproef het aannemelijk is dat de resultaten significantie laten zien. Zoals bovenstaand bij het beantwoorden van onderzoeksvraag 1 al werd benoemd, laat ook dit resultaat consistentie zien met de eerdere onderzoeksbevindingen die zijn aangehaald. Daarin werd aangegeven dat het moment waarop de beperking ontstaan bepalend kan zijn voor de gevolgen in het verdere leven van de persoon (Fritschy, n.d.). Er werd benoemd dat een persoon die zijn beperking op latere leeftijd verwerft mogelijk nog kan worstelen met de acceptatie van diens beperking en diens nieuwe identiteit (Jambor & Elliott, 2005; Wonderouders, 2016; Munoz-Baell & Ruiz, 2000). Het accepteren van diens beperking houdt in het zichzelf leren zien als waardevol en aanvaarden van de beperking, maar ook het leren zien van diens mogelijkheden (Tuttle & Tuttle, 2004). Vanuit dit proces zal zich langzamerhand een leven met de beperking gaan vormen.

Vanuit de literatuur en huidige onderzoeksbevindingen ontstaat de aanbeveling om de mate waarin de persoon diens visuele beperking heeft geaccepteerd in de toekomst te betrekken bij de onderzoeksvariabelen. De verwachting heerst dat de mate van acceptatie van de beperking een rol inneemt binnen het verband tussen het moment van ontstaan, parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging en dat deze rol het gevonden trendeffect van het moment van ontstaan als moderator verheldert. Daarnaast werd eerder van belang geacht om in de toekomst de mate van zelfwaardering te betrekken bij het onderzoek. Vanuit de literatuur is bekend dat een verband bestaat tussen de mate van zelfwaardering en de mate waarin de persoon diens visuele beperking heeft geaccepteerd (Karsten, 2014; Tuttle & Tuttle, 2004). Zelfwaardering lijkt een rol te spelen bij het proces van acceptatie (Tuttle & Tuttle, 2004) en daarom kan het van toegevoegde waarde zijn om naast acceptatie van de beperking ook de mate van zelfwaardering te betrekken bij het onderzoek naar welke variabelen verband houden met ouderlijke rechtvaardiging en welke rol het moment van ontstaan bij deze verbanden inneemt.

In de laatste hypothese stond de mogelijk modererende werking van de kwaliteit van de huwelijksrelatie centraal. Er werd verwacht dat de relatie tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging sterker was naarmate de kwaliteit van de huwelijksrelatie hoger was. De resultaten laten echter zien dat geen sprake is van een significante bijdrage van de moderator kwaliteit van de huwelijksrelatie aan het verklaren van de variantie in ouderlijke rechtvaardiging. Het uitblijven van een significant resultaat, net zoals bij onderzoeksvraag 1,

kan mogelijk worden verklaard door de scheefheid van de variabele kwaliteit van de huwelijksrelatie. De meeste respondenten gaven aan zeer tevreden te zijn over de kwaliteit van hun huwelijksrelatie, waardoor de spreiding zeer beperkt was.

6.4 *Krachten en beperkingen van het onderzoek*

Binnen dit onderzoek kunnen verschillende krachten en beperkingen worden benoemd. Een belangrijke kracht van dit onderzoek is dat het deel uitmaakt van een lopend longitudinaal onderzoek dat is gestart in 1994. In dit longitudinale onderzoek worden de gegevens verkregen door getrainde interviewers. Bij het afnemen van de interviews wordt een protocol gevolgd, wat ten goede komt aan de betrouwbaarheid van de gegevens. Daar komt bij dat de Cronbach's alpha waarden van de verschillende wetenschappelijke vragenlijsten voldoende zijn. De verhouding man/vrouw in de steekproef was goed. Dit komt ten goede aan de statistische analyses.

Naast de sterke punten van het onderzoek zijn ook enkele zwakkere punten die dienen te worden benoemd. Zo werd in de methodesectie beschreven dat sprake was van een lage *power* binnen dit onderzoek. Door deze lage *power* is voorzichtigheid geboden bij het interpreteren van de onderzoeksresultaten. Binnen dit onderzoek is als oplossing gebruik gemaakt van een grotere *effectsize* om de *power* te verhogen. Dit was te verantwoorden, omdat nog maar weinig sterke bewijzen bestaan voor de doelgroep ouders met een visuele beperking. De *power* kan in de toekomst worden verhoogd door een grotere steekproef te gebruiken. De steekproef in dit onderzoek was niet groot, maar wanneer rekening wordt gehouden met de daadwerkelijke populatie aan ouders met een visuele beperking in Nederland biedt de huidige steekproef een redelijk representatieve weergave van deze populatie. Het vergroten van de steekproef kan, zoals vermeld, in de toekomst mogelijk zorgen voor meer significante resultaten. De resultaten die in dit onderzoek om en nabij een trend lieten zien, laten wellicht bij een hoger aantal respondenten wel significantie zien.

Daarnaast is het mogelijk dat, ondanks voorzorgsmaatregelen, in de interviews sociaal wenselijke antwoorden zijn gegeven. In de toekomst kan de betrouwbaarheid van de gegevens worden verbeterd door het toepassen van triangulatie. Dit kan worden gedaan door naast de interviews gebruik te maken van observaties van de ouder- kindinteractie, zelfrapportage lijsten en een kwalitatief interview waar dieper op bepaalde zaken kan worden ingegaan. Een ander verbeterpunt voor de toekomst is het daadwerkelijk toepassen van het longitudinale aspect dat mogelijk is binnen dit onderzoekstraject. Op dit moment is van het longitudinale traject enkel de dataset van 2010 gebruikt. Om het longitudinale aspect te benutten is het mogelijk interessant om in de toekomst te kijken naar de mate van acceptatie in de

adolescentie met het moment waarop de visuele beperking is ontstaan en de parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging in de volwassenheid wanneer de stap naar het ouderschap is gezet.

Vanwege het feit dat dit onderzoek is opgestart met respondenten in de adolescentie betekent dit dat de variëteit van het moment waarop de visuele beperking is ontstaan beperkt is, namelijk van de geboorte tot maximaal 18 jarige leeftijd. Personen die op een leeftijd boven de 18 jaar hun visuele beperking hebben verworven behoorden niet tot de doelgroep van dit onderzoek. In dit onderzoek is gevonden dat het moment van ontstaan van de visuele beperking een rol lijkt te spelen bij het verband tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging. Om in toekomstig onderzoek een meer representatieve weergave van de populatie te creëren kan worden gedacht aan het werven van een extra groep respondenten, namelijk personen wiens visuele beperking na het 18e levensjaar is ontstaan. Op deze manier kan bij deze extra groep ouders met een visuele beperking worden onderzocht of sprake is van een modererend effect op het verband tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging en of dit modererende effect verschilt wanneer wordt gekeken naar de bredere range van momenten van ontstaan van de visuele beperking. Zoals bovenstaand werd opgemerkt blijkt dat respondenten met een op latere leeftijd verworven visuele beperking hoger scoren op een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging dan respondenten met een aangeboren visuele beperking, maar dat dit verschil niet significant is. In toekomstig onderzoek kan worden onderzocht of de mate waarin een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging wordt ervaren verschilt bij de verschillende momenten van ontstaan en of daar significante verbanden in kunnen worden ontdekt. Het toevoegen van een groep respondenten wiens visuele beperking na het 18^e levensjaar is ontstaan biedt een extra dimensie aan het longitudinale onderzoek en creëert de mogelijkheid om vergelijkingen te maken tussen de twee groepen op het gebied van sociale participatie en de psychosociale ontwikkeling.

6.5 *Implicaties voor de toekomst*

Uit de onderzoeksresultaten vloeien verschillende implicaties voort, zowel op wetenschappelijk als maatschappelijk vlak. Allereerst wordt gekeken naar de wetenschappelijke implicaties van de onderzoeksresultaten. Een belangrijk en vernieuwend resultaat is de indicatie dat het moment waarop de visuele beperking is ontstaan een modererende werking lijkt te hebben op het verband tussen parental self-efficacy en een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging. Het feit dat dit verband sterker lijkt te zijn wanneer sprake is van een op latere leeftijd verworven visuele beperking vergeleken met een

aangeboren visuele beperking is interessant. Daarbij dient echter de kanttekening te worden geplaatst dat sprake is van een trend, dus dat geen significantie is bereikt. Daarom dient dit resultaat met voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd. De gevonden trend van het moment waarop de visuele beperking is ontstaan als moderator kan worden gezien als een belangrijke vondst binnen het wetenschappelijk kennisbestand naar het ouderschap bij ouders met een visuele beperking. Dit onderzoek geeft daarmee het startsein om het gevonden verband verder te onderzoeken. Daarbij wordt de aanbeveling geplaatst om de mate waarin de persoon diens visuele beperking heeft geaccepteerd erbij te betrekken. Vanuit de literatuur is voldoende onderbouwing te vinden dat verbanden bestaan tussen het moment waarop de visuele beperking is ontstaan en de mate van acceptatie. De combinatie van deze variabelen binnen het ouderschap voor deze doelgroep is echter nog onontgonnen gebied.

Een andere suggestie voor toekomstig onderzoek wordt gevonden in het onderzoeken of de eigen opvoedherinneringen een rol spelen bij de mate waarin de ouder de behoefte ervaart om de kwaliteit van het ouderschap te bewijzen of te rechtvaardigen. Uit onderzoek blijkt dat geen verband bestaat tussen de eigen opvoedherinneringen en de verwachte ouderschapscompetentie in de jongvolwassenheid (Wever, 2012). Er is echter wel bekend dat een verband bestaat tussen parental self-efficacy (gemeten wanneer de respondent een kind heeft) en een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging. In toekomstig onderzoek kan worden gedacht aan een mogelijk modererende werking van de eigen opvoedherinneringen op het verband tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging.

In de literatuur die eerder is aangehaald werd in een onderzoek genoemd dat bijna alle respondenten positieve aspecten konden benoemen aan het hebben van een visuele beperking en het ouderschap. Zo laten hun kinderen volgens hen meer empathie naar andere mensen zien, accepteren zij verschillen en worden de kinderen zelfstandiger en onafhankelijker opgevoed (Rosenblum, Hong, & Harris, 2009; Wonderouders, 2016, 31.33). In een onderzoek naar de opvoedervaringen van horende kinderen van dove ouders noemen zij positieve punten aan het opgroeien met een dove ouder (Preston, 1994, zoals geciteerd in Soyez, Van Hove, & Vanderplasschen, 1998). Het zou interessant zijn om in de toekomst het longitudinale onderzoeksproject uit te breiden door interviews te houden met de kinderen van de respondenten om zo te achterhalen hoe zij het opgroeien met een ouder met een visuele beperking ervaren en daar tegenaan kijken. Mogelijk kan daarbij worden onderzocht of sprake is van een verband tussen de mate waarin de ouder een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging ervaart en de opvoedervaringen van het kind.

Naast de wetenschappelijke implicaties zijn relevante maatschappelijke implicaties te benoemen die voortvloeien uit dit onderzoek. Zoals eerder werd aangegeven wordt het van belang geacht de gevonden resultaten op een positieve manier te gebruiken om op deze manier het ouderschap bij ouders met een visuele beperking aan te moedigen en te ondersteunen in plaats van deze te ontmoedigen (Kirshbaum & Olkin, 2002). Met de resultaten wordt daarom gezocht naar een positieve wending om ondersteuning te kunnen bieden aan ouders en toekomstige ouders met een visuele beperking. Het feit dat het moment van ontstaan een rol speelt bij het verband tussen de verwachtingen die de persoon heeft over de kwaliteit van diens eigen ouderschap en de behoefte die de ouder ervaart om de kwaliteit van diens ouderschap te bewijzen of te rechtvaardigen biedt een handvat voor toekomstige interventies. Eerder werd het belang van parental self-efficacy aangehaald als een mogelijke opening tot preventieve interventies. Er werd namelijk gesteld dat de parental self-efficacy als belangrijke voorspeller lijkt te fungeren van het ouderlijk functioneren en de leidende kracht is achter de opvoedingservaring (Coleman & Karraker, 1997). In dit onderzoek is bevestigd dat parental self-efficacy samenhangt met een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging. Dit betekent dat positieve overtuigingen van de eigen capaciteiten binnen succesvol ouderschap de opvoedingsomgeving en opvoedingskwaliteit mogelijk ten goede kunnen komen. Wanneer daarbij het gevonden trendeffect van het moment van ontstaan van de visuele beperking in oogschouw wordt genomen, vloeit daaruit een sterke aanbeveling voort voor toekomstige preventieve interventies. Zo kan worden gedacht aan specifieke preventieve interventies gericht op kinderen en jongeren die op latere leeftijd een visueel beperking hebben verworven om hen te ondersteunen bij de acceptatie van deze beperking, het accepteren van diens nieuwe identiteit en het bemoedigen van de overtuigingen in de eigen capaciteiten. Indien op tijd wordt gestart met passende ondersteuning worden mogelijk de interne werkmodellen een positieve wending gegeven om de parental self-efficacy overtuigingen te versterken en op deze manier uiteindelijk een gevoel van ouderlijke rechtvaardiging te verminderen.

6.6 Conclusie

Kort samengevat geven de resultaten van dit onderzoek aan dat ouders met een visuele beperking een positieve houding innemen ten opzichte van het ouderschap. Zij hebben over het algemeen een positieve inschatting over de eigen capaciteiten om succesvol ouder te zijn en ervaren in mindere mate de behoefte om de kwaliteit van hun ouderschap te rechtvaardigen of te bewijzen. De resultaten laten zien dat een significant verband bestaat tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging, zoals in overeenstemming met eerdere bevindingen. Het blijkt dat, tegen de verwachting in, geen verschil bestaat in de mate van een

gevoel van ouderlijke rechtvaardiging tussen vaders en moeders met een visuele beperking. Een vernieuwend resultaat is de indicatie dat het moment waarop de visuele beperking is ontstaan een modererende werking lijkt te hebben op het verband tussen parental self-efficacy en ouderlijke rechtvaardiging. Dit resultaat biedt maatschappelijke implicaties, bijvoorbeeld het inzetten van preventieve interventies gericht op het positief beïnvloeden van de overtuigingen in de eigen capaciteiten. Er wordt geen significant modererende werking gevonden voor sekse en de kwaliteit van de huwelijksrelatie. Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek richten zich op het betrekken van de mate waarin de persoon de visuele beperking heeft geaccepteerd en het benutten van het longitudinale aspect in de lijn van ontwikkeling vanaf het moment van ontstaan in de adolescentie tot aan het ouderschap in de volwassenheid.

7. Literatuur

- Abou-Gareeb, I., Lewallen, S., Bassett, K., & Courtright, P. (2001). Gender and blindness: A meta-analysis of population-based prevalence surveys. *Ophthalmic epidemiology*, 1, 39-56.
- Balog, H. (2011). *Liefde maakt blind: Onderzoek naar huwelijksatisfactie van visueel beperkte ouders en hun partners*. Amsterdam: Masterthese Orthopedagogiek Klinisch, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Bandura, A. (1989). Regulation of cognitive processes through perceived self-efficacy. *Developmental Psychology*, 25, 729-735.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55, 83-96.
- Belsky, J., & Rovine, M. (1990). Patterns of marital change across the transition to parenthood: Pregnancy to three years postpartum. *Journal of Marriage and Family*, 52, 5-19.
- Biersteker, L.M. (2012). *Ouderlijke stress en parental self-efficacy bij jongvolwassenen met een visuele beperking: Samenhang met onderwijs en kenmerken van de visuele beperking*. Amsterdam: Masterthese Orthopedagogiek Klinisch, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Bos, H. (2004). *Parenting in planned lesbian families*. Amsterdam: Vossiuspers UvA.
- Bos, H.M.W., Van Balen, F., & Van den Boom, D. C. (2004). Experience of parenthood, couple relationship, social support, and child-rearing goals in planned lesbian mother families. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 4, 755-764.
- Branson, H.K. (1975). The blind mother. *American Journal of Nursing*, 3, 414-416.
- Broersen, E., Oostermeijer, M., & Tolkamp, C. (2011). *Bekijk het maar! Ouderlijke stress bij jongvolwassen vaders en moeders met een visuele beperking*. Amsterdam: Bachelorthese Pedagogische Wetenschappen, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Cohen, J. (1992). A power primer. *Psychological Bulletin*, 112, 155-159.
- Coleman, P.K., & Karraker, K.H. (1997). Self-efficacy and parenting quality: Findings and future applications. *Developmental review*, 18, 47-85.
- Conley-Jung, C., & Olkin, R. (2001). Mothers with visual impairments who are raising young children. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 95, 14-29.
- Eerste Kamer (2016). *Goedkeuring en uitvoering Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap*. Eerste Kamer der Staten-Generaal, vergaderingnummer 27, 12 april 2016.

- Fritschy, O. (n.d.). *Dovenhulpverlening, een vak apart*. Ede: GGZ De Riethorst.
- Grusec, J.E., Hastings, P., & Mammone, N. (1994). Parenting cognitions and relationship schemas. *New Directions for Child Development*, 66, 5-19.
- Heinicke, C.M. (2002). The transition to parenting. In M.H. Bornstein (Eds.), *Handbook of parenting. Volume 3: Being and becoming a parent*. (pp. 363-388). London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Hekman, K. (2011). *Ouderschapsverwachtingen van jongvolwassenen met een visuele beperking met kinderen*. Amsterdam: Masterthese Orthopedagogiek Klinisch, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Hoekstra-Vrolijk, S. (1996). Slechthoortheid: Wat is dat? In D. Grinhuis, J. Moonen & P. Van Woudenberg (Eds.), *Kinderen die slecht zien: Ontwikkeling, opvoeding, onderwijs en hulpverlening*. (pp. 15-26). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Jones, T.L., & Prinz, R.J. (2005). Potential roles of parental self-efficacy in parent and child adjustment: A review. *Clinical Psychology Review*, 25, 341-363.
- Karsten, J.A. (2014). *Sociale participatie van adolescenten met een visuele beperking: Het verband tussen zelfwaardering en aanvaarding van beperking en diversiteit van sociale netwerk*. Amsterdam: Bachelorthese Pedagogische Wetenschappen, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Kef, S. (1999). *Outlook on relations. Personal networks and psychosocial characteristics of visually impaired adolescents*. Amsterdam: Thela Thesis.
- Kef, S. (2006). *Omgaan met anderen en jezelf*. Amsterdam: Brochure Implementatie-project: Verder kijken dan de visuele beperking.
- Kef, S. (2013). *Samenvatting: Belangrijke factoren bij het ouderschap van vaders en moeders met een visuele beperking*. Amsterdam: VU-ZonMw Inzicht Project.
- Kef, S., Hox, J.J., & Habekothé, H.T. (1997). *(On)Zichtbare steun. Onderzoek naar visueel gehandicapte jongeren en hun netwerk*. Amsterdam: Thesis Publishers.
- Kent, D. (2002). Beyond expectations: Being blind and becoming a mother. *Sexuality and Disability*, 20, 81- 88.
- Kerkstra, A. (1985). *Conflicthantering bij echtparen*. Amsterdam: VU uitgeverij.
- Kirshbaum, M., & Olkin, R. (2002). Parents with physical, systemic, or visual disabilities. *Sexuality and Disability*, 20, 65-80.
- Klop, N. (2013). *Stigmatisering door mensen uit de samenleving tegenover jongeren met een visuele beperking en verwachtingen over persoonlijkheid*. Amsterdam: Bachelorthese Pedagogische Wetenschappen, Vrije Universiteit Amsterdam.

- Kluvers, D.E. (2013). *Ware liefde of ziet een ander jou niet staan? Een studie naar stigmatisering van jongeren met een visuele beperking*. Amsterdam: Bachelorthese Pedagogische Wetenschappen, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Jambor, E., & Elliott, M. (2005). Self-esteem and coping strategies among deaf students. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 10*, 63-81.
- Langelaan, M., De Boer, M. R., Van Nispen, R. M., Wouters, B., Moll, A. C., & Van Rens, G. H. (2007). Impact of visual impairment on quality of life: a comparison with quality of life in the general population and with other chronic conditions. *Ophthalmic epidemiology, 14*, 119-126.
- Limburg, H. (2007). *Epidemiologie van visuele beperking en een demografische verkenning*. Grootebroek: Health Information Services.
- Meadow-Orlans, K.P. (2002). Parenting with a sensory or physical disability. In M.H. Bornstein (Eds.), *Handbook of parenting. Volume 4: Social conditions and applied parenting*. (pp. 259-293). London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Molden, H. (2014). A phenomenological investigation into the impact of parenthood: Giving a voice to mothers with visual impairment in the United Kingdom. *British Journal of Visual Impairment, 32*, 136-147.
- Munoz-Baell, I.M., & Ruiz, M.T. (2000). Empowering the deaf. Let the deaf be deaf. *Journal of Epidemiology and Community Health, 54*, 40-44.
- Padavic, I., & Butterfield, J. (2011). Mothers, fathers and “mathers”: Negotiating a lesbian co parental identity. *Gender & Society, 25*, 176-196.
- Pallant, J. (2010). *SPSS Survival Manual*. Berkshire: McGraw-Hill Education.
- Rogers, S.J., & White, L.K. (1998). Satisfaction with parenting: The role of marital happiness, family structure, and parents' gender. *Journal of Marriage and Family, 60*, 293-308.
- Rosenblum, L.P., Hong, S., & Harris, B. (2009). Experiences of parents with visual impairments who are raising children. *Journal of Visual Impairment & Blindness, 103*, 81-92.
- Schinazi, V.S. (2007). *Psychosocial implications of blindness and low-vision*. London: UCL Centre for Advances Spatial Analysis.
- Soyez, V., Van Hove, G., & Vanderplassen, W. (1998). Ouders met een beperking. In *Handboek Kinderen & Adolescenten* (pp. 726-733). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

- Tavecchio, L.W.C., & Van IJzendoorn, M.H. (1982). Taakverdeling bij ouders van jonge kinderen: Een onderzoek naar man- vrouw verschillen in het hedendaagse gezin. *Bevolking en Gezin, 1*, 19-48.
- Tuvalu Media (producer). *Wonderouders*. Hilversum: Omroep MAX
- Tuttle, D.W., & Tuttle, N.R. (2004). *Self esteem and adjusting with blindness* (3rd ed.). Springfield, IL: Charles C Thomas.
- Twenge, J.M., Campbell, W.K., & Foster, C.A. (2003). Parenthood and marital satisfaction: A meta-analytic review. *Journal of Marriage and Family, 65*, 574-583.
- Van Gils, E., Koen, N., & Gideonse, D. (2002). *Kinderen...Daar komt wat bij kijken! Tips voor en door visueel gehandicapte ouders*. Breda: Sensus.
- Verhage, M.L. (2013). *From expecting to experiencing: The role of parenting self-efficacy in the transition to parenthood*. Amsterdam: Academisch proefschrift, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Verhage, M.L., Oosterman, M., & Schuengel, C. (2013a). Intergenerational transmission of attachment in the transition to parenthood: The role of maternal psychosocial factors. *Under revision*.
- Verhage, M.L., Oosterman, M., & Schuengel, C. (2013b). Parenting self-efficacy is associated with cry perception, not autonomic responses, during a cry response task. *Parenting Science and Practice, 13*, 253-265.
- Wever, E.J.M. (2012). *Van opvoeding tot opvoeden: Samenhang tussen opvoedingsgedrag van ouders, opvoedingsbeleving van adolescenten, opvoedingsherinnering en verwachte ouderschapscompetentie van jongvolwassenen met een visuele beperking*. Amsterdam: Masterthese Orthopedagogiek Klinisch, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Wildenburg, E. (2010). *De (on)zichtbare weg naar ouderschap: De invloed van de psychosociale ontwikkeling bij jongvolwassenen met een visuele beperking op het wel/niet aangaan van ouderschap*. Amsterdam: Masterthese Orthopedagogiek Klinisch, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Wobma, E., & Van Huis, M. (2011). *Vaders gemiddeld 3 jaar ouder dan moeders*. Centraal Bureau van de Statistiek, bevolkingstrends 3^e kwartaal 2011.
- Woolderink, S. (2009). *Zicht op ouderschap*. Amsterdam: Masterthese Orthopedagogiek, Vrije Universiteit Amsterdam.
- World Health Organization (2014). *Visual impairment and blindness*. Factsheet 282.